

Kiegészítés
J. EMANUEL ZEYLMANS VAN EMMICHOVEN
KI VOLT ITA WEGMAN?
c. könyvéhez.

I – III. FEJEZET

ITA WEGMAN ÉS AZ ANTROPOZÓFIA

WOLFGANG WEIRAUCH BESZÉLGETÉSE
EMANUEL ZEYLMANS VAN EMMICHOVENNEL

Fordította és az Előszót írta Kótai Zita

ELŐSZÓ

Kedves Barátaim!

Az alább kinyomtatásra kerülő riportkönyv szerkesztőjeként szeretnék Veletek néhány gondolatot, tapasztalatot megosztani.

Sok szeretettel ajánlom figyelmetekbe ezt a beszélgetést, mely hangvételénél és tartalmának mélységénél fogva mégiscsak „közénk varázsolhatja” Emanuel Zeylmans urat. A vele való ismerkedésünknek, és szeretetteljes törődésünknek nagyon nagy jelentősége van most. Talán nem árulok el titkot, ha leírom: idős korát és egészségi állapotát nem kímélve ismét egy nagy horderejű munkára vállalkozott, mégpedig az Ita Wegman biográfia IV. kötetének megírására.

Barátaim, akik a biográfia I-III. kötetének fordításán dolgoznak, munkájuk megkezdése előtt elolvasták ezt a riportkönyvet – németül –, és bevallásuk szerint az olvasottak, valamint az átélt élmények nagyban segítették a munkájukra való ráhangolódásukat.

Jómagam az Ita Wegman biográfia fordításának korrektoraként kerültem kapcsolatba a Zeylmans úr életét és munkáját bemutató művel. Bár már „nyakig” benne voltam az Ita Wegman biográfiában – amikor a riportkönyvet megkaptam és elolvastam –, egy érzés azonban még kiteljesedésre várt bennem: az arra a Lényre való ráérzés, aki ezt a hatalmas mennyiségű munkát elvégezte. Ebben segített a riportkönyv. Ahogyan Zeylmans úr a témával foglalkozott, amiken – és ahogyan – ezenközben keresztülment, nos ez nagyon sokat tanított nekem és példaértékűvé vált számomra. És általa még közelebb kerülhettem Ita Wegmanhoz is...

Reményeink szerint ez év végére kiadható formába rendeződik az Ita Wegman biográfia I. kötete. Minden kedves leendő olvasójának felkészülését segítheti addig is ez a riportkönyv.

Kedves Barátaim! Jó töprengést, és sok derút kívánok Nektek a riportkönyvvel való munkátokhoz. Sok derút, mert az Ita Wegman biográfiához hasonlóan ez a mű sem egy „szimpla” életrajz. Olvasóját adott esetben kellőképpen „megmozgatja”. Saját tapasztalataink alapján azt javaslom, hogy figyeljetek harmóniátok folyamatos fenntartására, és hagyjatok időt az olvasottak „megemésztésére”, valamint a gyakorlatba való átültetésre is! Tegyétek igazán élővé Magatokban, és Magatokon keresztül a világban!

Kívánom, hogy a riportkönyvvel való szeretetteljes és felelős foglalkozásunk alapozza meg az Antropozófia jövőjével kapcsolatos közös munkánkat. Hiszen ennek segítségével felkészülhetünk az Ita Wegman biográfia megjelenése után ránk váró közös feladatokra is!

A riportkönyv „közösségi feldolgozására” való tekintettel néhány kérést szeretnék Felétek tolmácsolni.

A mű jellegénél, tartalmánál fogva - eddigi tapasztalataink alapján - előfordulhat, hogy „nehézségek” merülnek föl az anyag másolásánál, nyomtatásánál, illetve esetleges továbbadásánál. Nem mindenkinek érdeke, hogy az eredeti változat terjedjen el...

A számítógéppel való kezelésnél erre fokozott az esély. Kérem, hogy felelősen kezeljétek a szöveget, nehogy a technika ördöge segítségével „átalakuljon”.

A riportkönyv németről magyarra történő fordítása házi használatra készült, jegyzet formájában, ezért német lektor azt nem látta. Így azt kérném, hogy amennyiben olvasás közben úgy érzitek, hogy tartalmi hibát észleltetek, jelezzétek vissza nekem, hogy a szükséges intézkedéseket megtehessem.

Segítségüket köszönve kívánok jó munkát Nektek:

Budapest, 2001. május

Kedves Olvasónk!

A legtöbb emberi közösségben akad egy bűnbak, akinek tartania kell a hátát mások rossz teljesítményéért, gyengéiért és feldolgozatlan konfliktushelyzeteiért. Mert könnyebb másvalakin kiegyenlíteni a számlát, másokon kitölteni az agressziót, mintsem az önismeret tükrébe pillantani.

Az Antropozófiai Társaság bűnbakja az 1923-as Karácsonyi Ülést követő első évtizedekben Ita Wegman volt, Rudolf Steiner legközvetlenebb munkatársa annak utolsó éveiben. Az Ita Wegmant érő kritika halálával sem csitult el: mi több, az előítéletek és a róla terjesztett valótlanítások újabb és újabb táptalajt nyújtottak a kritikának, olyannyira, hogy az antropozófiai mozgalmon belül valóságos tűzfészek parázslott, amelynek füstgomolya évtizedekre megzavarta a tisztánlátást és Ita Wegman személyének elfogulatlan megítélését. Még a jóhiszemű és előítélet mentes emberek is nehezen tudták kivonni magukat a múltban e füstköd hatása alól, mivel teljesen egyoldalúan informálták a Wegman iránt érdeklődőket; átfogó életrajz róla és Steiner melletti munkálkodásáról pedig nem létezett. Hézagpótló művet jelentetett tehát Emanuel Zeylmans háromkötetes Wegman-dokumentációja.

1990-ben és 1992-ben jelent meg a három kötet, egyike az antropozófiai mozgalom legkiemelkedőbb irodalmi-tudományos munkáinak. Tizenkét évre volt szüksége Emanuel Zeylmansnak ahhoz, hogy a keresztényi közösségben folytatott lelkészi tevékenysége mellett összegyűjtse az anyagot a Wegman biográfiához. Kiindulási alapja a totális káosz volt: Wegman száz keltezetlen füzetén, kétezer oldalnyi kéziratán és hatvanezer levelén kellett fáradságos munkával átrágnia magát. Ahhoz, hogy a káoszba rendet és szisztematikát vigyen, Zeylmansnak sokhetes magányba kellett vonulnia: hivatása mindennapjain ugyanis képtelen lett volna a puzzle-részecskéket – Wegman írásbeli hagyatékát – egészé és kronológiailag rendszerezett képpé összerakni.

A tizenkét évi munka során – ami időnként csaknem meghaladta teherbíró képességét – Zeylmans tabukkal sújtott ezoterikus anyagokra is rábukkant; azokra a bölcs mondásokra és mantrákra, amelyeket Steiner adott Wegman számára. Ezzel felmérhetetlen kincs tárult fel előtte, amely sejtetni engedi Wegman és Steiner – ephesuszi misztériumtól máig – sok inkarnáción át tartó együttműködésének jelentőségét.

A Wegman-dokumentáció elkészítésében döntő volt Friedmut Kröner segítsége, aki lektorálta a művet. Kettőjüknek Wegman és Steiner levélváltásának kiadási jogát is sikerült megszerezniük, mégpedig azon szervektől, amelyek között a régi konfliktusok miatt szünetelt a kommunikáció.

Az előttünk fekvő *Flensburger Heft* nem Ita Wegman újabb életrajza, hanem Emanuel Zeylmans életét és legfőbb életművét állítja középpontba. E könyvet olvasva megtudhatja, hogyan vezette el őt érdekes és eseménydús élete mintegy vörös fonalként a *Ki volt Ita Wegman?* című mű három kötetének megírásához. Az itt következő beszélgetés tanúság arra, miként viszi véghez életművét egy ember, dacolva kerülőkkel, kétségbeeséssel, visszalépésekkel, és hogyan küzd meg a célhoz vezető úton mindenfajta akadállyal és balsorssal.

Üdvözli Önt a *Flensburger Heft* Szerkesztősége

I. BEVEZETŐ

A szóban forgó könyv tartalmát feldolgozott formában azok a hosszú és intenzív beszélgetések képezik, amelyeket Zeylmans házában, a Kassel melletti Ersrodeban folytattam. A beszélgetésen Cordula Zeylmans is résztvett. Cordula Zeylmans 1940-ben, Lipcsében született és gyógygyógyászati foglalkozik. 1968 óta él házasságban Emanuel Zeylmans-szal.

Félelmetes emóciók hálójában.

Wolfgang Weirauch: Ita Wegman a századeleji antropozófiai mozgalom legkiemelkedőbb alakjai közé tartozik. Ennek ellenére a rákövetkező évtizedekben szinte teljesen elfelejtették. Miből indult ki 1980-ban, amikor hozzákezdett háromkötetes biográfiájához? Milyen jelentősége volt Ita Wegmannak még az antropozófiai mozgalomban?

Emanuel Zeylmans: Amikor 1980-ban gondolkodni kezdtem azon, hogy esetleg életrajzot írok Ita Wegmanról, emlékiratokat olvastam és emberekkel beszélgettem róla, egyhamar úgy éreztem: csapdába kerültem. Ez az Ita Wegman személyét érintő szóbeli kijelentésekből és elítélő véleményekből következett. Mindebben volt valami félelmetes; mi több, Ita Wegmant egyfajta tabu-közhangulat vette körül.

Ezt olykor nagyon is hevesen éreztették velem; például, amikor Baselben meglátogattam egy velem szemben eddig mindig igen szívélyes hölgyet. Amint elmondtam neki, mire készülök, hogy Ita Wegmanról kívánok biográfiát írni – a hölgy, egyébként szintén antropozófus –, dühöngeni kezdett. Dührohama hátborzongató volt. Mellesleg nem is ismerte Ita Wegmant. Később megpróbáltam kideríteni viselkedésének hátterét, és eközben egy rendkívül emocionált szférába ütköztem. Az évek múlásával újabb emberekkel találkoztam, akik hasonlóan reagáltak. Mások viszont nagyobb önuralomról tettek tanúbizonyságot, de általában véve rendkívül nehéz volt eligazodni a közvélemény ítéleteiben. Az idők folyamán azután rájöttem, hogy ezek a hangulatok, elítélő vélemények és vad emóciók hozzátartoznak Ita Wegman biográfiájához.

Ennek egyik aspektusa, hogy az emberek még ötven esztendővel a halála után is elvesztik önuralmukat, sőt dühösek lesznek pusztán nevének hallatára.

Érthetően másként volt ez Arlesheimben, a Wegman-klinikán; ott még ma is alapítóként és első orvosként tartják számon, akivel Rudolf Steiner megalapozta az antropozófiai orvoslást. És sokkal árnyaltabbak az Ita Wegmanról alkotott vélemények Hollandiában is, ahonnan én jövök; ott pozitív a közhangulat.

Nem sokkal azután tehát, hogy foglalkozni kezdtem a Wegman-témával, felfigyeltem a személyét érintő általánosan uralkodó furcsa sommás ítéletekre; arra, hogy évtizedeken át negatív anekdoták jártak róla szájról-szájra, és sokaknál merő érdektelenséget kellett konstatálnom iránta.

„Rudolf Steiner – életem géniusza”.

W.W.: Ki volt Rudolf Steiner és mit jelentett Önnek a személye?

E.Z.: A Rudolf Steinerről alkotott képemet jelentősen formálta *Életem* című biográfiájának tanulmányozása. Számomra – immár 38 éve – Rudolf Steiner életem géniusza. Attól kezdve, hogy szerepe tudatosult bennem, egyre többet, s egyre elmélyültebben foglalkoztam vele; főleg, mióta Ita Wegman életrajzán dolgoztam. Azóta Rudolf Steiner lényének jelentősége nekem élő valóság. Ő azon modern emberek egyike –

és ilyen nem sok van –, aki valóban új eszméket és termékeny gondolatokat alkotott az életről, s akinél magunk is nyomom követhetjük, milyen módon jutott ezekhez az eszmékhez. Rudolf Steinertől el lehet sajátítani a termékeny gondolkodást.

Marie Steiner.

W.W.: Ki volt Marie Steiner /1867-1948, az Általános Antropozófiai Társaság alapító elnökségének tagja, a beszéd- és zeneművészetek szekciójának vezetője / és miben látja az ő szerepét?

E.Z.: Az antropozófiát és hivatásomat tekintve ő nem olyasvalaki, aki különösebben érdekel. Természetesen gyakran szembesültem tevékenységével, mindenekelőtt mint Rudolf Steiner műveinek kiadójával. Magától értetődik, hogy az ő életútját is megpróbáltam a lehető legjobban megismerni. Eközben tudatosult bennem, milyen rendkívül fontos szerepet töltött be Rudolf Steiner életében. Elismerem tehát jelentőségét, ha Steiner tevékenységére tekintek. Ő, Marie Steiner segítette hozzá ahhoz, hogy misszióját vállalhassa.

Marie Steinernek újra és újra gondja volt arra is, hogy legközelebbi felebarátai ne vehessék igénybe túlságosan Rudolf Steinert. Mindig csodálkoztam rajta, hogyan volt képes elboldogulni tiszteletüket kifejezni óhajtó rajongóinak népes táborával. Ez minden biztonnal főként Marie Steiner érdeme. Neki ugyanis kellő lelkiereget adott ahhoz, hogy távol tartsa az embereket Steinertől. Kiváló szervezőképességével meg tudta őt óvni tőlük. Létezik egy anekdota, amelyet Ernst Zehrs *Megélt várakozás* (Stuttgart, 1979) című könyvében hagyott ránk. Ebben a szerző beszámol egy összejövetről, amelyen Rudolf Steiner is jelen volt ugyan, ám külsőleg távollévő benyomását keltette, mivel éppen a szellemi látás szintjére emelkedett.

Rendkívül fáradtnak látszott, amint ott ült előttünk. S hogy valójában a legkevésbé sem volt az, bizonyította a megbeszélés kimenetele. A mód, ahogyan a néhányunk által feltett kérdés taglalásába belebocsátkozott, majd ezt követően azon nyomban megtartotta a kurzus első előadását. Később, barátok révén, akik korábbi tapasztalataikból már ismerték Steinernek ezt a „kinézetét”, rájöttem, hogy ez más okokkal függ össze. Testileg olyankor tudott így megjelenni, amikor a látó tudat szintjére emelkedett; adott esetben például azért, hogy szellemi inspirációból az előtte ülő lényére szabott tanácsot adjon. Így megtörténhetett ez bármely összejövétel kellős közepén is, ha rövid időre elszólították őt a szellemi világ szférájába. A külső szemlélőnek akár úgy is tetszhetett, hogy átmenetileg elaludt. Steiner doktorné ilyenkor, ha módja volt rá, élénken szórakoztatta a jelenlévőket – amihez remekül értett – kivonva ezzel Steinert „visszatéréséig” az ott lévők pillantásaiból. Csodálatos kép ez az én szememben Marie Steiner életének missziójáról!

Ita Wegman.

W.W.: Ki volt Ita Wegman /1876-1943, az Általános Antropozófiai Társaság alapító elnökségének tagja, s az orvostudományi szekció vezetője/, és miben látja az ő jelentőségét?

E.Z.: Első helyen említeném lelkiéletének egészségét. Összehasonlítva más prominens antropozófusokkal, szembetűnik kicsattanó egészsége. Józan gondolkodású volt, bizalommal és inspirálóan kezelte embertársait; olyan adottságok ezek, amelyeket mostanság meglehetősen veszély fenyeget. Sok ugyanis a sérült ember, aki képtelen immár szabadon kapcsolatot teremteni másokkal. Ita Wegman azonban természetes módon viszonyult a környező világhoz.

Igaz, szeretném hozzátenni, hogy mióta Osip Mandelstamot olvastam, ellenzője vagyok az emberek összehasonlításának. Mandelstam orosz költő, aki ezekben a napokban újra kissé ismertebbé válik. Sztálinnak majdnem sikerült őt eltávolítania a világtörténelemből. Ránk hagyományozott írásaiban azt mondja: az emberek összehasonlíthatatlan lények. De az antropológia történetével, Steinerrel és munkatársaival foglalkozva néha mégis összehasonlításokra kerül sor az emberek megítélésénél. Ezért megfelelő, az egyes emberek képességei iránti érzéket kellene magunkban kifejlesztenünk, és meg kell tanulnunk az embereket egyre inkább szellemi kvalitásaik szerint megkülönböztetni. Marie Steiner például nem Jeanne d'Arc, Ita Wegman nem Nagy Sándor, vagy Albert Steffen nem Salamon király. Ha tehát ezekről az emberekről szólnunk, meg kellene próbálni felismerni individualitásukat, és nem rögtön ítélni fölöttük. Ita Wegman életrajza kapcsán rá lehet érezni egyéniségének jelentőségére és ezt meg lehet különböztetni attól, ahogyan a személyiség megnyilvánul. Ez két különböző világ.

Albert Steffen.

W.W.: Ki volt Albert Steffen /1884-1963, az Általános Antropológiai Társaság alapító elnökségének tagja, a szépirodalmi szekció vezetője/, és milyen szerepet tulajdonít neki?

E.Z.: Nem vagyok nagy ismerője Albert Steffennek, még csak valamennyi könyvét sem olvastam, bár ismerem néhány nagyon szép versét. Albert Steffent az Antropológiai Társaság története Ita Wegman által 1921 és 1943 között fémjelzett korszakának feldolgozása közben ismertem meg, a *Goetheanum* és a *Hírlap* szerkesztőjeként. Utóbbiaknál jelentős pozíciót töltött be. Emellett számos dokumentumból szereztem róla bizonyos benyomást az Antropológiai Társaságban Steiner halála után betöltött elnöki minőségében. Nem szeretnék semmiféle ítéletet mondani Albert Steffentről, csuhán Herbert Hillringhaus /1912-1987/, *Az eljövendők* című folyóirat alapítójának és kiadójának jellemzését adom közre. 1970-ben látogattam meg őt, amikor a *Jonas* című lapot akartam megalapítani.

Hillringhaus a második világháború idején ismerte meg az antropológiát. A háború után Dornachba utazott, és ami őt ott mindenekelőtt és égetően érdekelt, a *Das Goetheanum* című folyóirat volt. Viszonylag rövid idő alatt alaposan áttanulmányozta az 1939 és 1945 közötti évfolyamokat; ezek ugyanis még hiányoztak antropológiai világképéből. Még ma is látom a döbbenetet Hillringhaus arcán, miközben a következőket mesélte nekem:

- Egy olyan ember, aki bár olvasta a *Das Goetheanum* említett évfolyamait, de nem volt tudomása a második világháborúról, ezeket olvasva ugyan sohasem jött volna rá, hogy ez a háború ténylegesen lezajlott.

Ez kitűnő jellemzés Albert Steffentről a szerkesztőről és íróról, s talán némi fényt vet rá, mint az Általános Antropológiai Társaság elnökére is.

Ki volt Ita Wegman?

W.W.: Szeretnék Ita Wegman alapvető jellemvonásairól további kérdéseket feltenni, hogy a személyéről kialakított képet még kissé kiegészítsem. Valóban olyan kellemes és barátságos volt, vagy inkább a csiszolatlanság jellemezte lényét?

E.Z.: Leveleit olvasva mindenekelőtt el kell ismerni, hogy rendkívül nyitott ember volt, és feltűnő könnyedséggel tudott társadalmi kontaktusokat létesíteni. Norbert Glas /1897-1986, orvos/ - voltaképpen ő lett volna Ita Wegman ideális életrajzírója - két cikket írt róla, s ezek a legjobbak mind közül, amelyekben őt bemutatták. Alapvetően holland jellemvonásaként ábrázolja kapcsolatteremtő készségét, spontán, nem mindennapi

nyíltságát. Ha azonban Ita Wegman szellemi jelentőségére tekintünk, erős lélekként jellemezhetjük őt. Jól, szilárdan és erősen inkarnálódott lelkialkattal, és hihetetlen lelkierejével rendelkezett. Orvosi hivatása közben újra és újra megtörtént, hogy egész éjszaka nem aludt, s másnap úgy dolgozott tovább, hogy munkatársai a fáradtság legkisebb jelét sem vették észre rajta.

Liane Collot d'Herbois antropozófus festőnő ugyanakkor visszaemlékezéseiben Ita Wegman egyik dührohamát írta le a párizsi Gare du Nordon. Ebben érhető tetten az a nagy diszkrépancia, amely az emberekhez fűződő viszonyát jellemezte. Egyrészt a heves, időnkénti dühkitörésekre is hajlamos ember, másrészt rendkívül szívélyes és kontaktust teremtő lény.

W.W.: Miért kereste Steiner kiváltképpen élete utolsó éveiben a kapcsolatot Ita Wegmannel? Hogyan tudta őt egyáltalán elviselni, mégpedig meglepő könnyedséggel?

E.Z.: A talányra ő maga adott magyarázatot, és példának okáért a következő verset írta hozzá:

Támaszom legyen Szeretetedből
Megértésed,
Szereteted és hűséged.

Megértésedből
Látom fellobbanni

A fényt, amely világít nekem,
Látom fakadni
A melegséget, amely boldoggá tesz,
Hűségedből
Látom fakadni
A levegőt, amely éltet.

Ehhez még elmondhatok egy kis anekdotát. Egy alkalommal Anton Gerretsonnal, a Wegman klinika orvosával együtt meglátogattam Rudolf Steiner egykori sofőrjét Arlesheimben, rövidebb 91 éves korában bekövetkezett halála előtt. Egyszerű svájci ember volt, akit ott jártunkkor Rudolf Steinerről faggattunk. Nagyon nézett rám és így szólt:

- Rudolf Steiner nagyon magányos volt.

1924-ben vitte őt kocsiján és mindenkor övéi körében látta. Amikor megkérdeztem a sofőrt, miért volt Steiner ilyen magányos, azt felelte:

- Mindenki akart valamit Rudolf Steinertől, de senki sem gondolt arra, hogy érte tegyen valamit.

Éppen erre a helyzetre érzett rá Ita Wegman, és az ő megértő lényje jelentette Rudolf Steiner számára a fényt, amely világított neki, a melegséget, amely boldoggá tette, és a levegőt, amely éltette. Valószínű, hogy csak Ita Wegman jelenlétében tudott igazán fellélegezni, meglehet, egyáltalán lélegezni.

Minduntalan felbukkan Marie Steiner.

Cordula Zeylmans: Azok, akik Marie Steinerhez kötődnek, természetesen felteszik a kérdést: vajon nem adott-e ő is fényt és melegséget Rudolf Steinernek? Nem arról van-e szó, hogy Ita Wegman ahhoz kapcsolódott, ami Rudolf Steinert az antropozófia jövőjéhez fűzte, miközben Marie Steiner azzal sáfárkodott, amit Rudolf Steiner máris megvalósított?

E.Z.: Az ember óhatatlanul szembesül ezzel a kérdéssel, amit számos, Ita Wegmanról tartott előadásomon velem is éreztettek. Majd minden harmadik róla tett kijelentésem után felállt valaki és azt kérdezte: Marie Steinernél ez nem ugyanígy, illetőleg másként volt-e? Egyszerűen hozzátartozik Ita Wegman életrajzához, hogy

minduntalan felbukkan benne Marie Steiner. Újra és újra összehasonlítják őket. Alighogy az ember bemutatja Ita Wegman valamely jellemvonását, máris beleütközik Marie Steinerbe.

Rudolf Steiner tevékenységét három területen lehet megkülönböztetni: gondolat, szó és tett. Az első, 1900-ig terjedő időszakban munkásságát a gondolati alkotás jellemzi.

Ekkor fektette le az antropozófia gondolatbeli alapjait. A második kb. 1919-ig terjedő intervallumot a szinte vég nélküli előadói tevékenység tölti ki, a Goetheanum, „A Szó Háza” építése, a színpadi művészet és az euritmia kifejlesztése. Marie Steiner alakja lényegileg ezzel a periódussal függ össze. Majd fokozatosan egy harmadik terület kerül tevékenységének homlokterébe. Olybá tűnik, mintha a világtörténelem szólna: most minden elgondoltatott és elmondott. De valamikor mindez megvalósítottá is akar lenni. Ezzel kezdődik Ita Wegman érája. Steiner maga alkotta meg 1923-ban ezt a kifejezést: „antropozófiát csinálni”.

Létezik egy még mélyértelműbb aspektus is, ám erről majd később szólok.

W.W.: Ita Wegman embereket egyesítő és nyitottságaról tanúskodó jellemvonását már említette. Kifejeződik ez az általa megírt sok-sok levélben is, amelyek zömét Ön olvasta. Milyen benyomást kelt e levelek elolvasása?

E.Z.: Különösen szembetűnő az emberi sorsok iránti érdeklődése. Majd minden levele emberekről szól. Emberi sorsok: tulajdonképpen ez állt életének középpontjában; s ez vezérelte őt a különböző intézetekben, klinikákon és üzemekben végzett munkájában is.

Ita Wegman életének négy periódusa.

Amint lassanként feltárult előttem Ita Wegman élete, észre kellett vennem, hogy eközben mennyire átalakult és továbbfejlődött ő maga is. Az első periódus 1904-ig tartó mintegy 28 évét öleli fel. Ezt követte találkozása Rudolf Steinerrel és elhatározása az orvostudományi tanulmányok folytatását illetően, aminek befejeztével 1920-ig orvosként dolgozott Zürichben. Ezalatt – feltehetően 44. életévéig – intuitív lényé állt előtérben. Erős intuitív adottságokkal megáldott embernek kellett lennie példának okáért a diagnosztizálásnál. Nagyon hamar ráérezett olyan dolgokra, amiket mások még csak nem is kapiskáltak. Jóllehet ő maga nem tulajdonított ennek különösebb jelentőséget.

Ita Wegman életének harmadik periódusa az Arlesheimi Klinika alapításával kezdődött 1921 júniusában, és Rudolf Steiner megbetegedésével végződött 1924 szeptemberében. Ez 40 hónap. Ezalatt fokozódó mértékben dolgozott együtt Rudolf Steinerrel, bár található lenne azt mondani, hogy Steiner dolgozott egyre fokozódóbb mértékben együtt Ita Wegmannal. Ez egyszeri korszaka életének, mialatt immanens belső és külső változásokon ment át. Negyedik életszakasza mintegy 18 esztendő fog át; olyan idő ez, amikor az eddigénél sokkal tudatosabban élt. Ezt a fázist 1943-ban bekövetkezett haláláig újabb két részre lehet tagolni: az 1934-ig terjedő szakaszra, amikor is „de facto” kizárták őt az Antropozófiai Társaságból – bár hivatalosan 1935-ig még tagja maradt az elnökségnek –, és az ezt követő időre. E negyedik periódus első felében kifelé roppant aktív és tudatos, a másodikban kevésbé tevékeny külsőleg, ám még tudatosabb minden cselekvésében.

Beszéde.

W.W.: Ita Wegman nem tudott folyékonyan németül. Hogyan hatott ez beszélgetései közben a hallgatókra?

E.Z.: Ez nehéz kérdés. Eléggé közismert, hogy német kiejtése nem volt valami jó, főleg az akcentusok és a nyelvtan tekintetében. De holland kiejtésén is érzett valami maláj

akcentus, angol beszéde meg egyenesen rossz volt. Madeleine van Deventer /1899-1983, orvosnő, Ita Wegman munkatársa és utóda az Arlesheimi Klinikai Terápiai Intézetben/ egyszer azt mondta nekem, hogy Steiner szerint Ita Wegman nem a szavak embere. Talán ez magyarázza, hogy valamennyi beszédét és előadását alaposan, írásban készítette elő. Hosszabb ideig nálam volt 140 jegyzetfüzete, amelyekben elkészítette beszédeinek vázlatát. Ezek azt bizonyítják, hogy írni jól, alapjában hibátlanul tudott németül, eltekintve néhány hollandizmustól. De abban a pillanatban, ha szavakba kellett öntenie valamit, előtűnt hendikepje, az ugyanis, hogy nem volt semmiféle szónoki tehetsége.

Az ember beszédében ott remeg egy bizonyos fluidum. A kimondott szó értelmén túl benne vibrál még valami az ember lényéből, ami nem függ össze a szavak pillanatnyi tartalmával. Ez a mozzanat Wegmannál nagyon erős volt. S ide kívánczok a fiatal doktornő, Marianne Fiechter visszaemlékezése, aki először jött el akkor Arlesheimbe, hogy meghallgassa Ita Wegman egyik előadását. Wegman elkezdte előadását, és közben nagy léptekkel járt fel s alá közönsége előtt.

Az éles eszű Fiechter asszony legalább öt percen át semmit sem fogott fel abból, amit Ita Wegman mondani akart. „Mi ez az egész?“, gondolta magában, „Hova kerültem én?“ Azután egyszer csak felfigyelt Ita Wegman arckifejezésére, erőteljes gesztikulációira és – jóllehet egy szót sem értett a szövegből – hirtelenül ráérezett valamire, ami azt sugallta neki: itt a helyem.

W.W.: Mi volt ez a megérzés?

E.Z.: Az, ami Wegman rossz beszédképességén is átszűrődött. Ez volt az ő igazi lénye; ebben fejeződött ki a lelkierejéből eredő szellemi tevékenység.

W.W.: Kivétel-e Marianne Fiechter, vagy sokan mások is így élték meg Ita Wegman valódi lényét előadásai közben? Avagy, meglehet, elsősorban azzal „hatott“ hallgatóságára, hogy olyan rosszul beszélt?

E.Z.: Az utóbbi mindenképpen igaz. El tudom képzelni, hogy sokan azért ragaszkodtak mereven előítéleteikhez, mert nem tartották illendőnek, ahogyan Ita Wegman kifejezte magát. De természetesen a lényeg nem az, hogy milyen szimpátiákat és ellenszenvet keltett az emberekben, hanem hogy mit reprezentált. Egyesek szerint Ita Wegman meggyőző ereje éppen a szavain is átsütő kisugárzásában rejlett.

A német nyelv magától értetődően egy rendkívül fejlett és nagy kultúrnyelv. Ha ellenben egy olyan könyvecskét olvasunk, mint a *Kémiai menyegző* (Christian Rosenkreutz), akkor egészen egyszerű, szinte különleges némettel találkozunk. Ha a tartalom nem lenne oly mély értelmű, valószínűleg primitívnek neveznénk. De ha készek vagyunk odaadással elmélyülni ebben a nyelvben, a tartalom legmélyebb jelentései tárulkoznak fel. Hasonló lehet a helyzet, amikor valaki beszél.

Így volt ez Ita Wegman esetében. Akadtak persze az értelmes orvosok között is néhányan, akik elcsodálóztak rajta, hogy Rudolf Steiner ezt az asszonyt bízta meg az orvostudományi szekció vezetésével. Sőt, egyes kortárs antropozófusok ezt nemcsak megkérdőjelezték, de abszolút talányosnak tartották. Véleményem szerint Ita Wegman sajátos beszéde azzal függ össze, hogy szinte egymásra torlódtad benne az ötletek, miáltal kvázi dadogni kezdett. Egyszerűen képtelen volt iniciatíváit és gondolatait nyelvi formába önteni.

C.Z.: Környezete észrevette, hogy szavakban nem tudja magát igazán kifejezni és ez sokakban fölényes érzéseket keltett; mert hát a németek nagyon is adnak arra, milyennek mutatkozik valaki.

W.W.: Még mindig nem értem egészen azt a dolgot a beszéddel. Vajon mindig ilyen rosszul fejezte ki magát Ita Wegman, az anyanyelvén is, vagy csak nem volt érzéke az idegen nyelvekhez? Ha így volt, nem javult-e német kiejtése az évek múltával?

E.Z.: Lényegében mindig ilyen rosszul beszélt. Később egyszer részt vett egy beszédformáló tanfolyamon, mivel osztályoknak is tartott órákat. Mindez azért, hogy kifejezőképessége javuljon. S ez a tanfolyamot követően valamivel jobb is lett.

W.W.: További sajátos szokása volt, hogy sok embert a föld legkülönbözőbb tájaira küldött pihenni. Vajon így akarta őket, egyfajta geográfiai orvoslással gyógyítani?

E.Z.: Magamnak is feltettem ezt a kérdést. Mindenesetre szívbeli örömét lelte az utazásban. Ahányszor csak tudott, elutazott valahová; fogta magát, felült a vonatra és elment Hollandiába, utána rövid időre Angliába, majd Franciaországon át újból vissza, és így tovább. Az ilyenfajta utazásban nemcsak öröme telt, de létszükségletet is jelentett számára. Ezért életének utolsó éveiben – a második világháború idején, Svájcban – rendkívül nehezebbre esett a külvilágtól való totális elzártság. Vallotta, hogy az utazás felfrissíti az embert; általa „megéljük” a világot, új embereket és más tájakat ismerünk meg. Ezért volt számára nagyon fontos a geográfiai orvoslás módszere. Európa más tájaira küldte gyógyulni az embereket.

Milyen volt Ita Wegman mint ember?

Néhány tulajdonsága.

Újra és újra azt kérdezik: milyen volt Ita Wegman, mint ember? Könnyebb ezt szóbeli előadásban kifejezni, mint írásban. Előadás közben szemben állunk az emberekkel, akik intenzíven figyelnek, majd átélik azt, amiről beszélünk. Az évek során egész listáját gyűjtöttem össze a tulajdonságoknak, amelyekkel kortársai beszámolóiban találkoztam. Közülük valók az alábbiak:

Tekintete, amely a betegágnál nagyon sötét és objektív tudott lenni /Goyert és Mees/;

Hallgatása egy-egy társasági körben, miáltal mások, akik egyébként nem beszéltek, szóhoz jutottak /Berthold/;

Testvérisége vagy kollegialitása, ahogyan például átvállalta egy-egy ápolónó helyettesítését, amikor az színházba akart menni /Stahlkopf/;

Kitartása a betegágnál /Walter és van Deventer/;

Féktelen nevetése, kivált azért, hogy megvédje magát egy-egy beszélgető partner intellektualizmusától /Weismann/;

Az ember iránti érdeklődése /Krück von Poturzyn/;

Praktikus áldozatkészsége /Einsingen/;

Spártai életmódja /Grosse/;

Utazási vágya és állóképessége /Kirchner/;

Felelősségérzete a saját embereivel szemben /Levelezés/;

„Ismerte az embereket” /Steiner/;

Érzéke embertársainak karmikus rendeltetése iránt /Trude Hartmann/;

Érzéke gazdasági ügyekhez /Steffen/;

Ereje a démonokkal való elbánásban /Steiner/;

Mindenfajta konvencióktól mentes lénye /Goebel, Collot/;

Öröme a játékosságban és az ünnepekben /Peggy nővér/;

Készenléte másokért - egy emberért, egy gyermekért /Glas/;

Érdeklődése a világpolitika iránt /Sauerwein/;

Konkrét gondolkodásmódja, amely szellemileg termékennyé tette a dolgokat /Bockholt/.

És ennél még sokkal, de sokkal több van. Talán mégis meg kellene fontolni életútjának egy könnyed, nem túl terjengős, népszerű kiadásban való bemutatását.

W.W.: Ita Wegman gyakran került pénzügyi nehézségekbe. Miként lehetséges, hogy pénzügyi problémái nem akadályozták meg őt munkájának véghezvitelében?

E.Z.: Nagyon mélyenszántó kérdés ez. Sok embert ismertem meg életemben, akinek volt elegendő pénze, mégis szüntelenül pénzügyi gondok nyomasztották. Mások viszont, akik éppen hogy kijöttek szűkös forrásaikból, mégsem aggódtak soha az anyagiak miatt. Ismerek olyan embereket is - például a keresztényi közösségben -, akik krónikus pénzügyi gondokkal érkeztek a közösségbe, és képesek bizonyultak pusztán itteni munkálkodásuk révén hozzájárulni új anyagi eszközök létesüléséhez. Némelyek magukkal hozzák e titkos erőt, és Ita Wegman birtokában volt ennek. Vajon karmikus adottság lenne ez?

W.W.: Mi volt Ita Wegman missziója ebben az életében?

E.Z.: Valószínűleg sokféle missziója volt, de a legfontosabb Rudolf Steiner működésével függ össze annak utolsó éveiben. Ha a korai antropozófiai mozgalomra tekintünk, emberek különböző, egymástól merőben eltérő irányzatú csoportjait láthatjuk, amelyek semmiben sem voltak hasonlóak, kivéve az antropozófia iránti közös érdeklődésüket. Véleményem szerint Ita Wegman személyes küldetése volt életével bizonyítani, hogy az antropozófia nem valamiféle irányzat, hanem világméretű kulturális mozgatóerő valamennyi ember számára.

W.W.: Rokonszenves megközelítés. Magam sohasem tudtam nyomon követni ezt a sokféle állítólagos irányzatot.

E.Z.: Ez Steinertől ered, de roppant ódivatú.

C.Z.: Nem azért beszélt hallgatóinak ezekről az irányzatokról, hogy ily módon segítsen nekik megtalálni a helyüket az antropozófiai mozgalomban?

E.Z.: De igen; csakhogy emiatt nem kellene ezeket még 70 év eltelte után is terjeszteni.

Amiért Emanuel Zeylmans ezt az életrajzot megírta.

W.W.: Miként lehetséges, hogy a legutóbbi esztendőig nem létezett biográfia Ita Wegmanról?

E.Z.: Önmagamnak is feltettem ezt a kérdést az első években. De az idő múlásával rájöttem, micsoda örületes munkával jár ez együtt. Bárki ugyanis, aki vette volna magának a fáradságot, óhatatlanul fennakad az Antropozófiai Társaságon belüli úgynevezett társadalmi bonyodalmak zátonyán. Sokan kizárólag emiatt tartották távol magukat e témától.

W.W.: Egyáltalán milyen publikációk láttak napvilágot Ita Wegmanról 1980-ig?

E.Z.: Volt két szerény, emlékezetét idéző füzetecske. Az egyik röviddel halála után jelent meg /Hilma Walter és mások: Emlékezések Ita Wegmanra. Arlesheim, 1945/; a másik századik születésnapja alkalmából /Hilma Walter és mások: Ita Wegman földi életműve mai szemmel, Arlesheim, 1976/. Ezek kortársak olyan emlékezései, amelyek szerzőit Ita Wegman iránti bizonyos tiszteletük lerovása vezérelt. 1976 óta pedig létezik egy könyv,

amelynek címe *Az emberiség feladata Rudolf Steiner és Ita Wegman felfogásában.* /Margarete Kirchner-Bockholt és Erich Kirchner, Dornach, 1976/. Igaz, ez a könyv semmiféle újdonságot nem tartalmaz Steiner és Wegman életéről, csupán korábbi inkarnációikat. Ezen kívül Ita Wegman életrajzával kapcsolatos munkám idején mintegy száz, az idők folyamán imitt-amott megjelent dolgozatot gyűjtöttem össze. Én vagyok az egyetlen, akinek ilyen gyűjteménye van. Az említett írásokat összességükben vizsgálva mégsem nyerhető belőlük semmiféle biográfiai áttekintés. Ez volt az én személyes kiindulópontom.

W.W.: Mikor gondolt először arra, hogy Ita Wegmanról életrajzot kell írni?

E.Z.: 1979-ben egy svájci kiadó felkérésére életrajzot írtam az apámról: Willem Zeylmans van Emmichoven: *Ein Pionier der Anthroposophie (Az antropozófia egyik úttörője)*, Arlesheim, 1979. A könyvnek nagy sikere volt az olvasóközönségben, rövid időn belül el is kelt. Biográfusként ez volt az első sikerélményem, s ezen felbuzdulva, egyfajta lelki mámorban elhatároztam: életrajzot írok Ita Wegmanról. Körülbelül ezzel egy időben kaptam kézhez M. és E. Kirchner Bockholt könyvét, amelyet bizonyos felháborodással olvastam, mert Ita Wegmant korábbi inkarnációira redukálják benne. A szerzők nem fárasztották magukat azzal, hogy tanulmányozzák Ita Wegman életét. Márpedig korábbi inkarnációknak csak a mostani földi élet fényében van értelmük. Ha nem foglalkoznak a mostani földi élettel, akkor mi értelme van a korábbi inkarnációknak?

W.W.: Nem más ez, mint szenzáció és kíváncsiság kielégítése.

E.Z.: Pontosan. M. és E. Kirchner-Bockholt könyvének háttere valószínűleg Ita Wegman személyének megvédése volt.

C.Z.: De Te nemcsak holmi mámorosságból akartad megírni ezt a biográfiát, hanem azért is, mert úgy érezted, nem lehet egy emberrel úgy bánni, ahogyan tették ezt Ita Wegmannal életében, és halála után egyaránt.

E.Z.: Ez így van. Egyszerűen felháborodtam rajta, hogy egy ember életrajzát így intézik el. Akkoriban egy sor Rudolf Steinertől származó szöveget kaptam kézhez, amelyekben Ita Wegmanról nyilatkozik. Felismerhető bennük a két ember szoros együttműködése, de továbbra is talány maradt számomra, hogy tulajdonképpen milyen ember is volt Ita Wegman. Amikor azután megnéztem az első forrásanyagokat, mégis úgy éreztem: erőmet meghaladó feladatra vállalkoztam, mindenekelőtt azért, mert életének jelentős időszakai teljesen ismeretlenek voltak. Ez elsősorban ifjúságát érinti, valamint az 1900 (ekkor jött Európába) és 1921 közötti időtartamot. A kettő közé estek a zürichi évek, ezekből pedig voltaképpen csak egy halom szóbeli anekdota keringett. Lassú érési folyamat volt tehát ez nálam, és évekig kétségek gyötörtek munkámat illetően, mert Wegman utolsó éveiről nagyon sokat írhattam volna, ám életének első kétharmadáról legfeljebb néhány oldalnyit. Ezt pedig nem lehetett volna életrajznak nevezni.

A könyvvel kapcsolatos elképzelésemet igazából csak feleségemmel, Cordulával tudtam megbeszélni. Valamennyi elgondolásomat, kétségemet, kérdésemet és csalódásomat különböző jegyzetfüzetekbe írtam be. Például ilyeneket: „Ma depresszió lett úrrá rajtam. Most már látom, hogy nem fogom tudni megcsinálni. Legszívesebben abbahagynám az egészet és mindent visszapakolnék a ládába.”

W.W.: Mindvégig vezette-e személyes jellegű feljegyzéseit, amíg Ita Wegman biográfiáján dolgozott?

E.Z.: Tizenkét évig vezettem naplót. Az egész nagyon szangvinikus, de ezáltal objektiváltam a munkámat és mindenekelőtt tisztázni tudtam magamban, hogy milyen problémákkal is akarok foglalkozni az életrajz megírásánál.

W.W.: Ön, Zeylmansné asszony, bátorította-e a férjét a mű megírására, amikor először beszélt Önnek a tervéről?

C.Z.: Igen. természetesen nem volt áttekintésem a munka méreteiről, azonban mélyen kötődtem Ita Wegman lényéhez. Sejtésem szerint Ita Wegman lénye próbák elé állítja majd férjemet. Ezért újra és újra bátorítottam őt, mert tisztában voltam vele, hogy annak, aki Ita Wegmanról ír, előbb alkalmassá kell tennie magát erre. Ez a feladat ráadásul egy számodra is nagyon nehéz időszakra esett, nemde?

E.Z.: De igen. A munka egy része hosszú betegeskedés idejével párosult. Feleségem mindvégig kitartott, míg én legalább egyszer teljesen feladtam.

II. EMANUEL ZEYLMANS ÉLETÉBŐL

Willem Zeylmans ideáljainak szentelte magát akkor is, amikor nem volt remény.

W.W.: Akkor kezdjük el még egyszer előlről. Kik a szülei?

E.Z.: Szüleim mindketten antropozófusok és Rudolf Steiner személyes tanítványai voltak. Édesanyám, Ingeborg, 1920-ban, az első Goetheanumban végezte euritmiai tanulmányait. Édesapám, Willem, szintén 1920-ban ismerkedett meg az antropozófiával; beszélgetéseket folytatott Rudolf Steinerrel, aki 1923-ban a Holland Antropozófiai Társaság Országos Társaságának elnöki tisztére javasolta őt. Olyan szülői házban nőttem fel tehát, amely bizalmas kapcsolatban állt Steinerrel és az antropozófiával. Apám ráadásul klinikát alapított Scheveningenben, amelyet Rudolf Steinerről nevezett el. Kicsiny, 35 ágyas antropozófiai klinika volt ez.

Szüleim haláluk után is szellemi kísérőim maradtak, miközben Ita Wegman biográfiáján dolgoztam. Távozásuk után egyébként rendkívül erős kapcsolat fűzött hozzájuk. Különösen apámmal folytattam intenzív beszélgetéseket életének utolsó éveiben, olyannyira, hogy halála után is újra és újra megéltem őt. Anyámmal tulajdonképpen csak elhunytá után, illetőleg éppen ezáltal létesült közvetlen kapcsolatom. Szüleim állandóan kísérnek, szüntelenül kontaktusban vagyok velük. Anyám 1960-ban, apám 1961 végén halt meg. Kettőjük halála bennem a belső ébredés élményét váltotta ki.

W.W.: Fiatalkorában nem kötődött ilyen erősen a szüleihez?

E.Z.: Nem. Tizenhét évesen szinte menekülésszerűen hagytam el a szülői házat, és teljesen elfordultam tőle. Egyik barátommal kisebb könyvantikváriumot nyitottam Amsterdamban, hogy meg tudjak élni; és egészen harminckét éves koromig semmit sem akartam tudni az antropozófiáról.

W.W.: Apja életének egyik motívuma volt, hogy számos elképzelése meghiúsult. Milyen súllyal esett ez latba az Ön életében?

E.Z.: Apám telve volt impulzusokkal és ideákkal. Évekig próbálkozott például egy néplélektani intézet létrehozásával. Kétszer utazott az Egyesült Államokba segítséget remélve ehhez, de kudarc érte. Apám a színek pszichológiájával is foglalkozott; tanulmányozta, miként hatnak ezek az emberi lélekre. Ebből írta meg disszertációját Lipcsében. A második világháború előtt a színek lélektanát vizsgáló intézetet alapított Hollandiában. Sőt, az intézet néhány éven át fennállt, s példának okáért tanácsokkal szolgált festék- lakk- és tapétacégeknek, nem vált azonban apám eredeti elképzeléseinek megfelelő intézménnyé. Könyvet tervezett megjelentetni a mennybéli hierarchiákról, meg is nyert kivitelezéséhez számos munkatársat, mégsem lett a könyvből semmi. Sokféle gondolata volt Európáról is, és szeretett volna egyfajta nemzeti- és nemzetközi kérdésekkel foglalkozó európai tanácsadó grémiumot összehozni.

W.W.: Jobbnál-jobb elképzelések.

E.Z.: Igen, mindez nagyon is jövőorientált és korszerű volt, csak hogy a jó elgondolásokból nem valósult meg semmi. A kudarcok sorozata nagyon mélyen érintett engem. A második világháború után apám klinikája sem volt már az, ami annak előtte, és ma már egyáltalán nem is klinika többé. Ötleteinek meghiúsulása hozzátartozott apám életéhez, de ő ettől nem esett kétségbe. Életelve volt, hogy tenni kell a dolgokat akkor is, ha nincs remény a megvalósításra. Van erről egy nagyon bölcs mondás: „Point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer!” / „A cselekvéshez nincs szükség reményre, a kitartáshoz nincs szükség sikerre.” / Ez az életmottója Wilhelm der Schweigernek

/hallgató Wilmosnak/, azaz, Orániai Vilmosnak /1533-1584/, aki államot teremtett Németalföldből.

Fiatalkori élmények elhunytakkal.

W.W.: Ön ugye Hágában született és Scheveningben nőtt fel, ahol apja a klinikát vezette. Eközben sok kapcsolata adódott betegekkel és haldoklókkal. Hogyan hatott ki mindez a gyermekkorára?

E.Z.: Kisgyermekként természetesen nem voltam ott a közvetlen közelben, amikor az emberek meghaltak, de felfogtam, hogy meghaltak. Gyakran láttam halottakat felravatalozva is. Mély nyomot hagyott bennem nagyapám halála. Tizenkét éves voltam, amikor elhunyt. Ez annyira közletről érintett, hogy súlyosan megbetegedtem. A klinikán átéltem, milyen hihetetlenül különbözőek az emberek. Mivel apám pszichiáter volt, a klinikán sok pszichikai beteg is megfordult. A pszichikailag labilis emberekhez fűződő kontaktus is hozzátartozik a biográfiámhoz. Éppígy része az életemnek, hogy már fiatalemberként számos élményem volt elhunytakkal. Sokukról álmodtam, olykor-olykor közvetlenül is éreztem közelségüket, úgyhogy alapjában véve a velük való kapcsolat számomra mindig magától értetődő volt. Amikor azután pap lettem, azt is megértettem, hogyan kell kezelni ezt a problémát.

Mélyen belevésődött gyermekkoromba, hogy a klinika miatt nem vezettünk saját családi háztartást. Még most is emlékszem rá, hogy kisfiúként hányszor kérdeztem meg delente édesanyámat, vajon készen van-e már az ebéd? Ő ilyenkor mindig azt felelte:

- Eredj csak és kérdezd meg.

Erre én végigszáguldottam egy hosszú folyosón, majd feltoltam az étellift faredőnyét és az aknán át lekiabáltam a konyhába:

- Elkészült már az ebéd Zeylmanséknak?

Röviddel ezután megnyomhattam egy pedált és kisvártatva megindult a mélyből fölfelé, és néhány tálcán megérkezett Zeylmanséknak az étel, amit mindig közösen fogyasztottunk el. De főzni sohasem lettem az anyámat gyermekkoromban. Gyógy-auritmistaként dolgozott a klinikán és ugyanitt auritmia kurzusokat is tartott.

„Ita Wegman pillantása sugárzóan meleg volt.”

W.W.: Az étkezések közben alkalma volt sok antropozófust megismerni. Milyen benyomást tettek Önre ezek az emberek akkoriban?

E.Z.: Ez csak akkor tudatosult bennem, amikor érdeklődni kezdtem Wegman iránt. Azelőtt nem jutott el a tudatomig, hogy édesapámat rendszeresen látogatták prominens antropozófusok.

Valahogy természetes volt számunkra a mindennapos érintkezés e körökkel. Margarete Kirchner-Bockholt /1894-1973, orvosnő/ a keresztanyám lett. Ő tartott a karjaiban, amikor megkereszteltek. Ehrenfried Pfeiffer /1899-1961, természettudós/ pedig a keresztapám. Eugen Kolisko /1893-1939, tanító és iskolaorvos/ londoni utazásai során gyakran látogatott el hozzánk. Elisabeth Vreede /1879-1943, az Általános Antropozófiai Társaság alapító elnökségének tagja és a matematikai-asztronómiai szekció vezetője/ majd minden hónapban eljött néhány napra Hollandiába, mert az elnökség megbízta őt a hágai Waldorf-iskola gondozásával. Vele kapcsolatban a legélénkebbek az emlékeim, mindenekelőtt az, ahogyan a mi osztályunkban hospitált, vagy amiként nálunk otthon

kissé faarcával az asztalnál ült. Hozzá halála után nagyon erős szál fűzött. Azt hiszem, szellemileg nagyon integer volt.

W.W.: Hogy érti ezt?

E.Z.: Kérlelhetetlenül őszinte volt önmagával, a többi antropozófussal és az antropozófiával szemben is, egészen az önfeladásig. Ez a tudati lélek magatartása. Elisabeth Vreedétől származnak legmélyebb élményeim a tudati lélekkel.

W.W.: Ita Wegmanhoz is fűződik-e valamilyen gyermekkori élménye?

E.Z.: Igen, de valójában csak egyetlen emlék él máig elevenen bennem. Három éves lehettem, amikor pizsamában felkapaszkodtam apám dolgozószobájába, hogy jóéjszakát köszönjek neki. Ma is látom magam, amint ott állok a szobában, és velem szemben Ita Wegman. A dolgozószobát szép sötétkék tónus uralta, Ita Wegman fekete ruhát viselt. Ahogy rám nézett, pillantása sugárzóan meleg és bensőséges volt. Emléke rendkívül erős, amely azóta is intenzíven kísér.

W.W.: Ita Wegman állítólag ott volt a keresztelésénél is.

E.Z.: Igen. Ezt édesanyám egyik naplójából tudom, amit halála után kaptam meg. Ebben olvasható egy és más a keresztelőmről. Ugyancsak szó van benne egy álomról, amelyet anyám röviddel megszületésem előtt látott. Azt álmodta, hogy nekem meg kell születnem, de helyettem először egy kicsiny Mária alak, majd József, ezután Jézuska, továbbá a pásztorok és királyok jöttek. Ezt írja:

„Az egész folyékony szubsztancia volt, amely megkeményedett, amint az alakok megszülettek. Azután fehér, áttetsző viasznak tűntek. Különösen titokzatos volt a Máriát ábrázoló kis figura, összekulcsolt kezével. Wim – vagyis az apám – nagyon óvatosan felvette és felállította az egészet. És Tante Sanne – Bruinier asszony – szintén ott volt. Amikor ezek a kicsiny lények valamennyien megszülettek, végre megérkezett Emanuel. Már nem emlékszem pontosan, hogy nézett ki.”

Így írta le édesanyám az álmát. De az álom még folytatódott egy kissé:

„A szülés lefolyása után a fehér terembe mentem, ahol emberek nagy csoportja euritmiaozott. Pfeiffer ott ült a zongoránál.”

Anyámnak ez a megszületésem előtti álma nekem azért olyan különös, mert a keresztényi közösséget a Goetheanum fehér termében alapították; én pedig, anyám halála után, 1964-ben ebben a keresztényi közösségben lettem pap. Édesanyám ismerte a fehér termet, mivel itt végezte euritmiai tanulmányait.

„Ott látta meg a legényke először Ita Wegmant.”

Velem együtt antropozófus szülők két másik gyermekét is megkeresztelték. Ez 1926 októberében, Hágában történt. A keresztényi közösség ott éppen csak létrejött. Akkoriban úgy vélték, minden keresztgyereknek négy keresztapára van szüksége, úgyhogy az említett három keresztelőn tizenkét keresztapa volt jelen! A mai körülmények között ez természetesen értelmetlen; ezek az úttörő idők kuriozitásai közé tartoztak. A keresztelővel egyidejűleg Hágában nemzetközi Waldorf-pedagógiai kongresszus zajlott, úgyhogy annak résztvevői közül minden gond nélkül meg lehetett szerezni a tizenkét keresztapát.

„És ott látta meg a legényke először Ita Wegmant – írja rólam édesanyám a naplójában. Grete Bockholt tartotta a karjában. Én nem láttam, de pompás lehetett, ahogyan kitartóan Dr. Wegmant nézte. Veronika – ő az idősebbik nővérem – azt mondta, természetes, hogy ismeri Emanuel Dr. Steiner is, hiszen ő az égben van, és Emanuel éppen hogy onnan jön.”

W.W.: Járt Ita Wegman az Ön iskolai osztályában is hospitálni?

E.Z.: Igen. Ezt az osztályfőnöknőtől tudom. Amikor erről beszélt nekem, újra meglehetősen homályos emlékképek idéződtek fel bennem. Röviddel Ita Wegman halála előtt telefonon beszéltem az osztályfőnöknőmmel és megkérdeztem tőle, hogy ismerte-e Ita Wegmant? Mire azt felelte:

- Hiszen ő ott járt nálad az osztályban. Mindig hátul foglalt helyet.

Hogy miért jött az osztályba, nem tudom, feltehetően tanácsokat adott az iskolaorvosnak.

Goethe meséje aranykincs az emlékezetben.

W.W.: Gyermekkorának egyik legmaradandóbb élménye az volt, amikor tanárai előadták Goethe meséjét. Milyen benyomást őrzött meg ebből az emlékezte?

E.Z.: Ez életem legszebb emlékei közé tartozik. 1931-ben vagy 1932-ben adták elő tanáraink Goethenek ezt a meséjét. Néhányan a hágai Szabad Waldorf-iskola tanárai közül összeálltak Max Gümbel-Seiling müncheni színjátszóval, aki Kamp de Stakenberg óta telepedett le Hollandiában. Tanáraink elragadóan szép előadásokban mutatták be nekünk az egész mesét, titokzatosan színes jeleneteiben, lélegzet visszafojtva néztem a királyokat a földalatti templomban, ahol az öreg a lámpással találkozik a zöld kígyóval. Néma csendben hallgattuk a túlsúfolt teremben az ígéreteket a hídról, amelyet majd egyszer a folyó fölé emelnek.

Szörnyen komikus volt a lidércfény, amelyet a legnyurgább tanárok „alakítottak”. S felejthetetlen az óriás is, aki tuskót kötött a lábára és azzal döngött végig emberfeletti hatalmas, imbolygó alakjával keresztül-kasul a színpadon. Amikor a színészek éjfél tájban a halott herceggel átvonultak a hídon, különös, fülbemászó dalt énekeltek, mint ahogyan az előadáson mindvégig halkán-finoman átszűrődött a zene. Az egész történet aranykincsként, elevenen maradt meg emlékezetemben.

W.W.: Vajon ennek a mesének Ita Wegman szempontjából is volt valami különös jelentősége?

E.Z.: Igen. Rájöttem, hogy Ita Wegman eleinte, azután, hogy megismerkedett Rudolf Steinerrel, nem érdeklődött iránta különösebben. Jóllehet néhány évig mindketten, s egy időben Berlinben éltek, mégis inkább a szociális ügyek, gyógy módok, masszázsek és mindenféle reformmozgalmak keltették fel érdeklődését. A teozófusok ellenben az 1902 és 1904 közötti években egészen más szakterületekkel foglalkoztak, mintsem szociális kérdésekkel. Ita Wegman azonban éppen ez utóbbiak miatt költözött Berlinbe. Csak azért látogatta meg Steinert, hogy megismerkedjen vele. Jómagam e mese okkult hátterét Steiner 1924-ből származó leírásai alapján egy esszében fogalmaztam meg, amely az Urachhaus kiadónál jelent meg. /Johann Wolfgang von Goethe: *A mese*. Stuttgart, 1995./

Steiner 1924-es ábrázolásából arra lehet következtetni, hogy Ita Wegman lelke a szellemi világban való megszületése előtt a szóban forgó mese forrásánál – azaz keletkezésének színhelyén – élt.

Szakadás keresztül-kasul a tanári kollégiumon.

W.W.: Miközben Ön Waldorf-iskolai éveit élte Hágában, tomboltak a konfliktusok Dornachban az Antropozófiai Társaságban és röviddel utána kitört a második világháború. Miként élte meg ezt az időt? Hogyan érintették ezek a problémák a tanári kollégium életét?

E.Z.: A szüleimet illetően nincsenek emlékeim az Antropozófiai Társaságban zajló konfliktusokról, gyermekként ezekből semmit sem érzékelttem. Nálamnál négy évvel

idősebb nővérem azonban – akivel később beszéltem erről – még több dologra tudott emlékezni. Például egy jelenetre, amint apám a tükör előtt borotválkozva izgatott dialógust folytatott tükörképével. Nővéremet megrendítette, milyen nyomorultul és boldogtalanul érezte magát az apám a társaságbeli küzdelmek miatt. Az apám harcos természetű volt, mégis rendkívül mélyen érintették ezek a problémák. Érezte ugyanis, hogy mindezzel Steiner életművének egy részét verték szét.

Az iskolában sem fogtam fel semmit a társadalmi történésekből. Bizonyára nem az a típus voltam, amely érdeklődést mutatott volna ez irányban. Hanem amikor azután 1941-ben – tizenöt éves voltam akkor – a német nácik betiltották a holland Waldorf-iskolát, az már engem is megdöbbentett. Iszonyú tragikusnak tartottam ezt. Később felkerestem egykori osztályfőnöknőmet, aki arról számolt be nekem, hogy a hágai Waldorf-iskola tanári kollégiuma a náci tilalom hatására valósággal fellélegzett, mert a kollégium tagjai végre megszabadultak egymástól.

W.W.: Csakugyan?

E.Z.: Igen. Ilyen szörnyűek voltak a Waldorf-tanárok egymás közötti konfliktusai. Csak nagyon nehezen bírták ki egymással 18 éven keresztül. Én azonban, diákként közvetlenül mindebből keveset éreztem. Tudom, hogy a tanárok között különböző szekértáborok voltak, többféle fanatikus is, sőt ketten nácik lettek. Nem kellene meglepedkezni arról, hogy Hollandiában is szép számmal akadtak nácik.

Miközben Ita Wegman életrajzán dolgoztam, világos lett előttem, hogy ez az egész tanári kollégiumon keresztül-kasul megbontó szakadás és a mögötte rejlő társadalmi ellentétek valamiképp megérintették a lelkemet, anélkül, hogy ismerném ennek okát. Láttam például, hogyan bántak egymással a tanárok, mennyire sajátos volt az egymás közötti viszonyuk. Arra is emlékszem, mint tört ki könnyekben az egyik tanárnő. Jómagam azonban akkor csupán a lelki diszharmóniákat éreztem.

W.W.: Kiürítették-e a nácik az iskolát?

E.Z.: Előbb kiürítették, és nekünk, az iskola egész közösségének át kellett költöznünk egy másik iskolába. Utána betiltották a Waldorf-iskolát és az épületet lefoglalták. Az egyik gimnázium kategorikusan kijelentette: átveszik a Waldorf-iskola valamennyi tanulóját.

Kém gyanánt letartóztattak.

W.W.: Ott is érettségizett?

E.Z.: Nem, nekem nincs érettségim. Ebben a gimnáziumban csak másfél évet töltöttem, tanulmányaimat ezután a Királyi Könyvtárban folytattam. Ezt sokkal érdekesebbnek találtam. Itt minden könyvet megszerezhettem, amire csak vágytam; 16-17 évesen tanulmányoztam például a görögök szabadságharcát a törökök ellen, Baudelairet fordítottam és még sok mindent. Körülbelül ezzel egy időben hagytam el a szülői házat és 1944 nyarán egy illegális határátlépésnél Németország felé a határőrség letartóztatott. Hat hetes vizsgálati fogságot kellett letöltenem egy német női börtönben. Állítólagos kémként tartóztattak le. Ebben a börtönben túlnyomóan olyan francia nők ültek, akik angol pilótákat rejtegettek. Jómagam magánzárkában voltam. Ez idő alatt gyakran fakadtam dalra a börtönlakók felvidítésára.

W.W.: Nem az a benyomásom, mintha ezek a börtönidők nagyon megviselték volna Önt!

E.Z.: Mindenekelőtt egyre soványabb lettem, de egyébként inkább szép élmény volt; újra magamhoz tértem ugyanis. Egy héttel letartóztatásom után apám kapott egy levelet a Geilenkircheni börtönigazgatótól, miszerint kémkedés gyanújával tiltott határátlépés közben fogtak le. Apám azon nyomban a hágai rendőrfőkapitányhoz fordult – aki neves

ellenálló volt, s később ezért életét is vesztette –, és rábírta: írjon meg egy levelet, amelyben kiemeli, hogy Dr. Zeylmans olyan valaki, akinek rendkívül jó kapcsolatai vannak Németországgal. S ez így volt igaz, még akkor is, ha nem érintkezett a náci körökkel. Eme intervenció alapján hat hét után szabadon bocsátottak.

A nagymama.

W.W.: Önt különleges kapcsolat fűzte anyai nagymamájához. Milyen asszony volt ő?

E.Z.: Kolerikus, nagyon energikus, fanatizmusba hajló nőaktivista. Minden társadalmi és politikai kérdés érdekelt. Antropozófusként állandóan a politikával és a történelemmel foglalkozott. Életfelfogása cseppet sem volt polgári, és három lányát – akik közül anyám volt a legidősebb – meglehetősen konvencióktól mentesen nevelte. A két idősebb számára néhány más szülővel együtt új iskolát alapított. 1922-23-ban pedig tevékenyen részt vett a Hágai Szabad Waldorf-iskola létrehozásában úgy, hogy harmadik lánya, aki még ma is Svájcban él, már oda járhatott. Amikor megismerte Rudolf Steinert, tudta, hogy ő volt életének legkiemelkedőbb kortársa. Olyan elbűvölően tudott mesélni, hogy anyám kénytelen volt időnként „leállítani” a nagymamát, mert nem aludtam volna el.

A rotterdami főpolgármesterrel élt házasságban. Nagypám egyidejűleg volt tagja a Parlament első kamarájának, a Népszövetségnek, és vezető elnöke a nemzetközi Kereskedelmi Kamarának. Igaz, kettőjük együttélése nemigen felelt meg a társadalmi közfelfogásnak, így végül is a legnagyobb barátságban elváltak. Nagyanyám Hágába költözött, nagypám Rotterdamban maradt és szabadkőműves is volt. Gyermekeként mindez erősen belém vésődött.

Nagyanyám meglehetősen szenvedett az Antropozófiái Társaságban uralkodó konfliktusoktól, amelyek valójában törést okoztak egyéni életében. Félt volt, hogy saját korlátai fogják összezúzni, mert ráeszmélt önmaga tehetetlenségére; hiába vetette latba teljes erejét és szentelte magát az antropozófiának. Például üléseket és kongresszusokat szervezett, s ő volt az, aki 1922-ben Rudolf Steinert Hollandiába hozta.

Tulajdonképpen nagyanyámhoz fűz a legmélyebb kötelék. Ha manapság elmegyek egy koncertre, ő mindig mellettem ül.

W.W.: Miért éppen a koncerteken?

E.Z.: Talán azért, mert inspiratív tudatával nagyon erősen kapcsolódik a halláshoz. Ilyenkor mellettem ül kolerikus lelkével és égő odaadásával, amelyek révén még mindig kötődik a Földhöz. Ismertem még egy hasonló kolerikus nőt: Dora Krück von Poturzynt /1896-1968, író/ . Neki szenteltem Wegman biográfiám első kötetét. Megboldogultként írás közben szüntelenül átnézett a vállam fölött, vajon mindent jól csinállok-e.

Tante Sanne.

W.W.: Volt-e a családjából még valaki az antropozófiának elkötelezett?

E.Z.: Nagynéném, Tante Sanne volt az. Apám életrajzában van róla egy fénykép, amelyen ott áll anyám mellett. A „Sanne” a francia Jeanne keresztnév becézett formája. Jeanne Bruiniernek hívták. Sanne nagynéném festette meg az első Goetheanumban az *Én-gyermeket*. Ez egyik részlete az első Goetheanum kupolafestészetének. Itt van nálam a rajz, amely magán viseli az első Goetheanum leégésének nyomait. Ezt az *Én-gyermeket* Steiner megbízásából kellett festenie. Nővérehez – az én nagyanyámhoz – írott leveleiben vázolja, milyen nehéz feladat volt ez. Az első világháború előtt még Varsóban élt festőnőként, 1914-től 1922-ig Dornachban, a Goetheanum leégése után pedig Hollandiába költözött. Ez idő tájt definitíven abbahagyta a festést és nyelvoktatással kezdett foglalkozni.

A sorsom úgy hozta, hogy már kislányként franciául tanultam a nagynénemtől. Összesen több mint 12 éven át hétről-hétre nyelvleckéket kaptam ettől az asszonytól. Gimnáziumi éveim idején emellett még angolt is tanultam tőle. A nyelvórák alatt kizárólag franciául, illetve angolul beszélt. Már a lépcsőn idegen nyelven köszöntött. Csodálatosképpen akkoriban én folyékonyan beszéltem vele franciául és angolul is. Később ez a két nyelv teljesen idegenné vált számomra. Nagynéném tanítása nagy hatással volt rám, nem annyira kellemesen, mint inkább képszerűen. Zseniális nyelvtanár volt, a Hágai Waldorf-iskola sok tanárának is segített. Ezenkívül az Oberuferi Karácsonyi Játékokat is lefordította egy régi holland nyelvre. Dornachben együtt élte át Steiner által e játékok betanítását. Amikor később fiatalok egy csoportjával magam is betanultam ezeket, elmentem hozzá, és ő a legfinomabb dornachi árnyalatokat is hűen közvetítette nekem.

W.W.: Tagja volt az Ön nagynénje az Ezoterikus Iskolának?

E.Z.: Igen. Apám, nagynéném halála után – mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne –, átadta nekem Tante Sanne ezoterikus feljegyzéseit; mantrákat, gyakorlatokat és egyéb feljegyzéseket. Azóta vagyok ezzel a nagynénémmel egészen sajátos módon összekötve. Megpróbáltam ugyanis azt gyakorolni, amit ő is gyakorolt. Különösen hálás vagyok neki azért, amiért az ő francia nyelvoktatásából ismertem meg azt is, hogy kell egy nyelvben valóban precízen kifejezni magunkat. A precíz kifejezési módra ugyanis nagy szükségem volt Ita Wegman életrajzának elkészítésénél. Németül is lehet valamit teljesen egzaktan megragadni és szemléltetni. Nekem, mint hollandnak ez korántsem magától értetődő. Feleségem, Cordula, s később Friedmut Kröner is újra meg újra nekem szegezték a kérdést: vajon csakugyan precízen fejeztem-e ki magam az egyes megfogalmazásoknál. Ebben az újbóli önnevelési folyamatban ott állt mellettem az én nagynéném.

„Elmélyültem kezdtem foglalkozni az ezotériával.”

W.W.: Már fiatalabb éveiben is kapcsolatban állt az ezotériával?

E.Z.: Tudatosan egyáltalán nem. A háború utolsó éveiben azonban Amsterdamban kapcsolatba kerültem egy Stefan George-követőkből álló és Wolfgang Frommel körül tömörülő körrel. Wolfgang Frommel időnként sejtetni engedte, hogy teljesen tisztában van az ezoterikus és okkult irányzatokkal. Ezáltal ébredéslényben volt részem az okkultizmust illetően. Nagynéném ezzel szemben életében sohasem beszélt ezotériáról. Így magam sem jutottam volna soha arra a gondolatra, hogy Tante Sanne az Ezoterikus Iskolába járt.

Ezután nagyon sajátosan alakult a sorsom. 1953-ban vettem el első feleségemet, egy zsidó írónőt, aki ma nyugalmazott professzor Amsterdamban. Mindent hallani akart tőlem az antropológiáról, habár én egyáltalán nem érdeklődtem eziránt, ő penetránsan kikérdezett engem. Ily módon azáltal, hogy mindent el kellett mondanom a Karácsonyi Ülésről, a világfejlődés történetéről, a reinkarnációról és karmáról, a négy princípiumú emberről és így tovább, úgyszólván mindaz felkerült a tudatomba, ami addig nyilvánvalóan a tudattalanomban szunnyadt.

Súlyos házassági kríziseink adódtak, és én valamikor elkezdtem Rudolf Steinerről álmodni. Külsőleg tehát mintegy a számból húzták ki az antropológia szemléltetését, belsőleg pedig, a lelkemben képek és emlékek toluultak fel Rudolf Steinerről. Ezek az ő különleges kifejezésmódját érintették: a kimondott szót, filozófiai írásait, okkult ábrázolásait, például *A szellemtudomány köröonalai* című könyvében, és bölcs mondásait. Ma küszöbélményként kell jellemeznem ezt az élethelyzetet, vagyis a sorsnak egy csupán ezoterikusan értékelhető óráját.

A kultúra varázslatos világa bontakozott ki.

W.W.: Hollandként Ön mindig erősen kötődött a némethez. Milyen a viszonya a két néphez és nyelvéhez?

E.Z.: Saját népemhez inkább lelki kapcsolat fűz, valószínűleg azért, mert ott születtem és negyven éven át ott is éltem. A németet Amsterdamban, a Georg tanítványoktól, a náciak elől menekült irodalmárok egy földalatti körének tagjai révén ismertem meg. Velük együtt alapítottam 1951-ben a *Castrum Peregrini* című német folyóiratot. Ez is sajátos sors, hogy én hollandként a németellenes beállítottságú Hollandiában egy német nyelvű folyóiratot létesítettem!

C.Z.: Az embernek az a benyomása, hogy ezekben a George-körökben őrizték a német szellemiség hagyatékát, miközben a náci idők Németországában...

E.Z.: ... ezt a lényt „bedarálták”. Az antropozófiai körökben, ha másként is kissé, ugyancsak ápolták ezt a szellemiséget.

W.W.: Be tudná mutatni kissé pontosabban ezt a George-kört?

E.Z.: Ápoltuk ott a német nyelvet, amennyiben rendszeresen olvastunk irodalmat. Valódi versolvasó esteket rendeztünk, miközben a kapukon kívül a Gestapo tombolt. E kör tagjaira 1944-ben bukkantam rá, mindjárt azután, hogy kijöttem a börtönből. Ott ismertem meg Percy Gotheint is, aki a Stauffenbergkörhöz tartozott.

W.W.: Hogyan jött létre a kapcsolat ezekkel az emberekkel?

E.Z.: Ifjúkori barátom, akivel együtt nyitottuk meg Amsterdamban kis könyvesboltunkat, hozzám hasonlóan érdeklődött az irodalom iránt. Egy napon valamelyik könyvkereskedésben megszólította őt egy idegen úr. Ez Wolfgang Frommel volt ebből a George-körből. A barátom azután Amsterdamba hívott, és összeismertetett ezekkel az emberekkel. Volt ebben valami titkos-szövetségi atmoszféra, mert mindannyian emigránsok voltak. Legtöbben ugyanabban a házban laktak Amsterdamban. A legkülönösebb alakok fordultak meg ott; például a festő Max Beckman. Sok zsidó is élt közöttük, továbbá néhány lengyel és cseh. Az egész ház zsúfolva menekültekkel. És valamennyien túléltek.

W.W.: Miféle ház volt ez?

E.Z.: Hajóorr formájú. A címe: Heeregracht 401. Ebbe a házba csak nagyon nehezen lehetett bejutni. Ha csengetett valaki, egyáltalán nem történt semmi. De miközben az illető nyomta a csengőt, egy tükrön keresztül megfigyelték. Az amsterdami főpolgármester későbbi felesége vette oltalmába ezeket az embereket, és kibérelte számukra a felső emeletet.

Ez a helyzet nagyon romantikus, másfelől azonban egzisztenciálisan is nagyon drámai volt, három éven keresztül ezek az emberek egyáltalán nem jutottak ki a friss levegőre. Túléltek, amennyiben verseket írtak, fordítottak és különböző tudományokat tanulmányoztak. Néhányukból később professzor lett. Életben tartották magukat azért, hogy a német nyelvet és a német humán kultúrát legbensőbb ideálként ragadták meg.

W.W.: És e kör ösztönzésétől indítva alapították meg a *Castrum Peregrini* c. folyóiratot?

E.Z.: Ezek az emberek a háború alatt megtapasztalták, hogy a költészetben, a költészettel és az irodalommal való cselekvő érintkezésben mélységes életerő rejlik. Ugyanezt élte meg Jacques Zussyran /1924-1971, a francia irodalom professzora/ a koncentrációs táborban, amikor francia versek recitálásával hozzásegítette az embereket új bátorság merítéséhez a továbbélésre. A George-kör ezt sokkal intenzívebben, és hosszabb ideig élte át. A kultúra varázslatos világa bontakozott ki náluk, akár a középkori szerzeteseknél.

Azután jött a német megszállók alóli felszabadítás, és csakhamar látogatók özöne áramlott ide. Kiderült, hogy az egész világot átfogó kapcsolatok alakultak ki közöttük, s így egyfajta kulturcentrum jött létre. Középpontjában tulajdonképpen Wolfgang Frommel – egy heidelbergi professzor fia –, a rendkívül művelt, humorral megáldott és igen jó kontaktusteremtő képességgel rendelkező férfiú állt.

Castrum Peregrini.

Frommel jó barátságban volt egy gazdag svájci hölgygel, aki meglátogatta őt Amsterdamban. Egy szép napon a hölgy Wolfgang Frommelt és engem meghívott egy vendéglőbe, és étkezés közben Frommel megpendítette a saját folyóirat létrehozásának ötletét. 1949 végén jártunk ekkor. Állásom éppen kissé bizonytalan lett, ezért teljesen nyitott voltam Frommel terve iránt. Ő pedig éppenséggel erre gondolt. Azután a folyóiratot elneveztük Castrum Peregrininek. Ez volt a fedőneve annak a háznak, amelyben az emigránsok rejtőztek. Jelentése: „Mentsvár a zarándokoknak”. A fogalom a régi templomerdőkre nyúlik vissza.

Röviden szólva „tüzet fogtam”, és a gazdag hölgy megfinanszírozta nekünk a startot. Egyidejűleg volt egy barátom, aki valami fakereskedés öröklése folytán meglehetősen gazdag lett. Birtokot akart vásárolni Franciaországban, s engem gondolt megtenni intézőnek. Ezért hetenként 100 holland forint zsebpénzt vehettem volna fel a bankból. Az intézőségből nem lett semmi, a 100 forintot azonban jó ideig megkaptam, mert a barátom is lelkesedett a *Castrum Peregrini*-ért. Ily módon az első másfél esztendőre megvolt az egzisztenciális alapom, és ha néha a 100 forint nem bizonyult elegendőnek, felvettem további 100-at.

Abban az időben egy ódon házban laktam, amelynek pincéjében ezerszámra állt az üres kartoték, egykori textilcégé. E kartotékokkal elmentem Wolfgang Frommelhez és az egész világra kiterjedő ismeretségi köréből kicsaltam tőle 2500 címet. Ilyen ember volt Frommel. Ön ismer-e hozzá hasonlókat, akik régi, címeket tartalmazó noteszaikból barátok és ismerősök 2500 címét képesek reprezentálni? Hetekig eltartott, amíg kifogástalan lett a címeket tartalmazó nyilvántartásom. Ezután mindenkinek küldtem egy gyönyörű prospektust – ezt is a svájci hölgy finanszírozta –, és nem fogja elhinni, hogy ebből a 2500-ból 600-an előfizettek a *Castrum Peregrini*-re!

W.W.: Meddig működött közre a folyóirat elkészítésében?

E.Z.: 1954-ig. A *Castrum Peregrini* még ma is létezik, sőt időnként hirdetést is közölnek erről a lapról antropológiai újságokban. Az újságnak magasan kvalifikált munkatársi gárdája van; főként irodalmi és más tudományos írásokat közölnek. Jelenleg 45. évfolyamát jegyzi és több díjat is kapott már. Nagytekintélyű folyóirattá nőtte ki magát specialisták számára. Székhelye még mindig Amsterdam.

A lapnál végzett munkám azonban nem biztosította az egzisztenciámat, mivel időközben megnősültem és családot alapítottam. A *Castrum Peregrini* tipográfusa észrevette rajtam, hogy már-már éhezek, és állást szerzett nekem Hágában a postánál. Egy szaklap szerkesztője lettem. Öt éven át minden hónapban tele kellett írnom ezt a lapot. Ezáltal tanultam meg írni.

W.W.: A *Castrum Peregrini*-nél nem írt cikkeket?

E.Z.: Nem. Csak kiadóként működtem. Vezettem a szervezést és a levelezést. Első feleségem igen tehetséges író volt, nagyon világosan gondolkodott és precízen fogalmazott. Így segített engem a postai lap elkészítésében. Az első esztendőben valamennyi cikkemet korrigálta.

/A *Castrum Peregrini* fentebb említett, más lapokban közölt meghirdetésével kapcsolatban a szerkesztő utal a következő oldalon látható hirdetésre, amelyben közlik a lap impresszumát, valamint az 1994-1996 közötti évfolyamok néhány kiadásának tartalomjegyzékét. A lap fejléce alatt pedig feltüntetik, hogy ez Irodalmi-művészeti és szellemtörténeti folyóirat./

„Életem legnehezebb évei.”

W.W.: Később Ön Pieter de Haan /1891-1968/ kiadójánál dolgozott öt évig. Milyen haszonnal járt az ott végzett munka Ita Wegman életrajzának elkészítése szempontjából?

E.Z.: Szabályos kiadói kiképzést kaptam ott, amellyel diplomát szereztem. Pieter de Haan – 1912 óta maga is teozófus – a legváltozatosabb helyzetekben ismerte meg Rudolf Steinert, és tagja volt az Ezoterikus iskolának. Rendkívül szívélyes ember volt, és barátja édesapámnak. Amikor odakerültem Pieter de Haan kiadóvállalatához, éppen öt esztendőnyi tisztviselői pálya állt mögöttem, és most idekerültem ehhez a kis kiadóhoz, ahol akkora élet zajlott, mint valami kereskedelmi vállalatnál. Pieter de Haan nagyon emocionális, aranyszívű ember volt, de olykor arra is képes, hogy jól leordítsa az embert. Ezt nemigen tudtam elviselni. Ott töltöttem el életem legnehezebb öt évét.

W.W.: A Pieter de Haan-féle bonyodalmak miatt?

E.Z.: Igen. Ő nagyon sajátos élethelyzetben volt akkor. Pieter de Haan ugyanis röviddel az én belépésem előtt nyugállományba vonult, és – terve szerint – széppé akarta tenni élete alkonyát. A kiadót nálánál jóval fiatalabb társa vezette tovább, ám hirtelenül elvitte egy szívinfarktus, de Haannak ezért vissza kellett térnie a céghez. 66 éves volt, és minden reménye, hogy végre egyszer a kiadó nélkül élhesse az életét, váratlanul szertefoszlott. A kiadónak 30 munkatársa volt. Tudattam Pieter de Haannal, ha valamikor szüksége lenne egy jó igazgatósági titkárra, gondoljon rám. Másnap elem tette erre vonatkozó ajánlatát. Én elfogadtam, de ezzel hamarosan olyan helyzetbe kerültem, ami messze meghaladta teherbíró képességemet.

Ötévi keservesen eltöltött kiadói tevékenység után világosan láttam, hogy nekem előbb ki kellett volna tanulnom a kereskedői szakmát. Egy kiadóvállalat ugyanis a jó kereskedőn áll vagy bukik. Éppolyan fontos persze a műveltség, a jó könyvek iránti érzék ahhoz, hogy programot adhassunk a kiadónak. Ez jellemzi a jó kiadót: valódi kereskedői véna és műveltség. Ebben az öt esztendőben meg kellett tapasztalnom, hogy én igazából sem az egyik, sem a másik iránt nem éreztem indíttatást.

W.W.: Ez egy antropozófiai kiadó volt?

E.Z.: Nem, jóllehet megjelentek ott antropozófiai könyvek is. Hollandiában ennek nem volt piaca akkoriban, és amit kiadtak, csak nagyon csekély példányszámban jelent meg.

„Krisztust kerestem.”

W.W.: 1964-ben lépett be a keresztényi közösség papi szemináriumába Stuttgartban. Mi indította erre a lépésre?

E.Z.: 1963-ban arra a következtetésre jutottam, hogy alkalmatlan vagyok a kiadói hivatásra. Ugyanebben az évben történt meg a válásom. Nagyon nehéz idő volt ez mind szakmai, mind magánéletemben. Azt kérdeztem magamtól akkoriban, tulajdonképpen mit akarok én itt a Földön? És közben úgy éreztem, hogy a téves oldalon állok. Odaát, a másik parton volt az, amit kerestem.

Kiadói munkámban egyre elveszettebbnek éreztem magam. Időközben helyettes igazgató lettem, és nekem is alá kellett írnom valamennyi szerződést. Éppen egy kb. 100 kötetes tudományos könyvsorozat kiadását terveztük; az egészet kilenc más nyelvre is le kellett volna fordíttatni. Ezzel kapcsolatban olyan érzésem volt, hogy a 100 tudományos szerző között bizonyosan akad néhány antropozófia-ellenes is. Elképzeléseim közé beékelődött egy kép Finnországról, csodálatos erdőiről, amelyek fáit ezekért a könyvekért kell majd kivágni. Bár ezek csak gondolatok voltak, időközben 36 éves lettem és intenzíven töprengtem további egzisztenciámról. Végeredményben olyasmire akartam kezdeni, ami nem egocentrikus és pozitív életértéke van. Olyan hivatást akartam vállalni, amely nemcsak a mindennapi betevőt, hanem a keresztényi értelemben vett szellemi táplálékot is nyújtani képes.

Nagyjából ebben az időben kerültem először kapcsolatba a kultusszal. 1963-ban, nagyszombat estéjén ellátogattam egy kis orosz-ortodox templom húsvéti ünnepségére Rotterdamban. Amikor áldozni akartam ott, megtudtam, hogy ehhez előbb fel kellennem az orosz-ortodox keresztiséget. Így hát húsvét vasárnap korahajnalban Zeistbe utaztam, és ott még éppen hogy részt vehettem a keresztényi közösség húsvéti istentiszteletén és megáldozhattam. Ez most magától értetődött számomra, hiszen Krisztust kerestem.

E válságos időkből sok intenzív élményem volt, és egy szép napon – pontosan tudom még ma is – átvillant a fejemben: hivatás szempontjából csak két lehetőségem van; vagy orvos, vagy pap leszek. Hanem az orvosegyetemi tanulmányok folytatása irreális volt számomra. Szegény emberként és 36 éves fejjel intellektuálisan képtelen lettem volna ilyen stúdiumot elvégezni. Maradt tehát az alternatíva: lelkésszé válni. De hogyan?

Még ugyanabban az órában, amelyben mindez megvilágosodott bennem, levelet írtam Gottfried Husemannnak /1900-1972, pap és a keresztényi közösség fő irányítója, a papi szeminárium vezetője/. Néhány nappal később beszélgetésre hívtak, és amikor felvettek a papi szemináriumba, felmondtam a kiadónak. Röviddel utánam Pieter de Haan is elhagyta a kiadót, amely nem sokkal később csődbe került és így felvásárolta egy másik kiadó. Ha maradtam volna, gazdaságilag nyomorúságos helyzetbe kerültem volna.

W.W.: Miként reagáltak e lépésére – arra, hogy a keresztényi közösség papja lesz – családjának tagjai és antropozófus barátai?

E.Z.: Sógorom, egy idősebb nem antropozófus orvos felháborodott és dühösen fújt rám:

- Igazgatója lehettél volna egy kiadónak, erre te most egy éhség egzisztenciát választasz!

Öcsém teljesen elképedt, egyszerűen nem tudta felfogni. Szüleim már nem éltek. Idősebb barátnőm, Dora Krück von Poturzyn, akivel élénk kontaktusban voltam – könyveit egyébként lefordítva Pieter de Haan kiadójánál jelentettem meg –, így szólt barátnőjéhez, miután elhatározásomról értesült:

- Most elvesztettük egyik, az antropozófiáért küzdő vitatársunkat.

Amikor azután a szemináriumban bekerültem a felszentelendők csoportjába, néhány stúdiumbeli kollégával és lelkésszel meglátogattam Margareta Morgenstern /1878-1968/, Christian Morgenstern özvegyét. Ő nagyjából ugyanazt a kérdést tette fel, mint Ön:

- Zeylmans úr, ugyan mit szólna elhatározásához az édesapja?

Azt válaszoltam neki:

- Nos, legalábbis nagyon csodálkozott volna.

Erre fel Frau Morgenstern:

- Aha, Zeylmans úr, Ön olyan, mint az apja: egy diplomata.

„Életem kegyelme”.

W.W.: Mi az, ami Önben belsőleg ment végbe úton a papi hivatáshoz?

E.Z.: Belső gyógyulás. Utólag, végtelenül hálás vagyok ezért a stúdiumért. Legmélyebb élményem Rudolf Frieling /1901-1986, pap és a keresztényi közösség harmadik érsekfővezetője/ volt. A találkozás Friedrich Benesch-el /1907-1991, a keresztényi közösség lelkésze, Husemann után a papi szeminárium vezetője/ döntő volt, ugyanígy Diether Lauensteinnel /1914-1990, a keresztényi közösség lelkésze/. A papi szemináriumi tanulmányok számomra egyetlen megvilágosodást és tisztázást jelentettek, és életem kegyelmének tartom, hogy a papi hivatást választhattam.

W.W.: Lelkészként újra Hollandiába jött. Nehéz volt ez az időszak Önnek?

E.Z.: Igen. Nehéz olyan emberek között dolgozni, akik inkább az ismert apa fiát, mintsem a felnőtt, önálló embert látják bennem. Apám csaknem 40 éven át tartotta kezében az antropozófia kormányrúdját Hollandiában; ezután nehéz a fiúnak szabadon lélegeznie ezekben a körökben. Másfelől a holland nyelven való celebrálást egyre gyötrelmesebbnek tartottam. Szabályosan belebetegedtem. Steiner írásaiban és mondásaiban, valamint a szentségek szószerinti szövegeiben, tehát az eredeti német nyelvben teljesen otthon éreztem magam; a holland mindig csak fordítás maradt. Ráadásul a *Jonas* c. folyóirat alapításával még inkább túlterheltem magam. Visszatértem Németországba, mert azt vettem észre, hogy a német nyelv gyógyít engem. Szükségem volt a német nyelv tartást adó erejére.

W.W.: Második feleségét Ön a papi szemináriumban ismerte meg. Idővel a legszorosabb munkatársa lett. Milyen volt első találkozásuk?

E.Z.: Ő is a keresztényi közösség papi szemináriumában végezte tanulmányait. Stúdiumom idején Friedrich Benesch egyszer azt kérdezte tőlem, hogy közülünk szeminaristák közül valaki el tudná-e játszani néhány gyermekes családnál a Szent Mikulást. Én kész voltam erre; minden egyebet magamnak kellett intézennem, a többi között Mikulást keresnem. Így megkérdeztem akkor Cordula Schmidtet, hajlandó volna-e erre? Ő már korábban, egy Steiner ismeretelméletével foglalkozó, Benesch vezette kurzuson is feltűnt nekem, mert ott a tudati lélekre vonatkozó kérdést tett fel. Azt kérdezte, vajon nem tartozik-e a tudati lélek jellemzői közé, hogy egy tanuló körben feltett kérdésre a feleletet – ha tudjuk azt – inkább tartsuk magunkban, nehogy időnek előtte elfojtsuk a válasszal küszködők versenyét. Erre még ma, 32 év után is emlékszem. Akkor hirtelenül felismertem, mi él Cordula benső világában. Immár több mint három éve éltem elváltan és nagyon fontosnak tartottam, hogy újra partnert találjak magamnak.

C.Z.: Ez a körülmény döntéskényszer elé állított: le kell mondanom papi hivatásomról. Eközben kezdettől fogva az volt az érzésem, mintha a túlvilágról, a szüleim felől intenzíven kísérne egy olyan kérdés, amely rövidebbel előbb Willem Zeylmans *Beszélgetések a lélek higiéniájáról* /Arlesheim, 1988/ c. könyvének olvasása közben bizalmas úton jutott tudomásomra. Így a lemondás fájdalma ellenére nem voltak kétségeim.

E.Z.: Feleségemben évek után először újra olyan embert találtam, aki velem azonos úton járt. Kezdetben nem lángoló szerelem volt az, ami bennünket összehozott, hanem életünknek az a bizonyos azonos irányban futó sínpárja; és én nagyon hálás vagyok érte, hogy akkor igent mondott.

„Első könyvem.”

W.W.: Miként került sor arra, hogy életrajzot írjon az édesapjáról? Mikor volt ez és mennyi időre volt szüksége ehhez?

E.Z.: Én voltam az örököse apám írásos hagyatékának, és rendeznem kellett összes iratait. Eközben antropozófiai tanulmányok és költői művek özönére találtam. Ezt a gazdag hagyatékot azután „peu a peu” az évek folyamán áttanulmányoztam. Mintegy 6 éve tevékenykedtem a keresztényi közösségben lelkészként Hollandiában, amikor megbetegedtem és pihenésre szorultam. Ezért családommal együtt Németországba költöztem, hogy mintegy másfél éven át egy dél-németországi kertészetben dolgozzam. Ittlétem alatt érkezett hozzám egy holland könyvkiadó kérése - időközben létrejött ott egy antropozófiai kiadó - miszerint fordítsam le hollandra apámnak *Az alapkö* /Stuttgart 1990/ c. könyvét. Apám valamennyi művét holland nyelven írta meg, kivéve ezt az egyet, melyet Krüick von Poturzynnal együtt írt, német nyelven. Azért írta meg németül, mert ennek a könyvnek a középpontja Rudolf Steiner Alapköfelirata /Grundsteinspruch/. A könyv a Karácsonyi Ülésszaknak ezt a meditációját magyarázza. 1974-ig senki sem kockáztatta meg ennek hollandra fordítását.

W.W.: Miért nem?

E.Z.: A hollandok többsége jártas volt a német nyelvben. Talán az antropozófia lényege még nem inkarnálódott eléggé a holland nyelvbe. Másként volt ez a keresztényi közösségben, mert minden rituálé szövegét lefordították hollandra. Ezekben a fordításokban egyébként közreműködött Sanne nagynéném. Jómagam úgyszólván a szertartások általa lefordított szövegei alapján celebráltam.

Röviden szólva: igent mondtam apám könyvének hollandra való lefordítására, hiszen a sorsom úgy hozta, hogy intenzíven éltem mindkét nyelvben. Mialatt tehát életutam Hollandiából újból Németországba vitt, lefordítottam édesapám könyvét németről hollandra.

W.W.: Voltak-e nehézségei a fordításnál?

E.Z.: Igen, nagyon küszködtem; ugyanis az Alapköfeliratban előforduló sok kifejezésnek nincs a hollandban megfelelője, vagy más az értelme. Végül is elkészítettem az Alapköfelirat egyfajta tervezetét holland nyelven és közzétettem ezt a Holland Antropozófiai Társaság közlönyében. Egyidejűleg segítséget kértem a fordításhoz. Harmincan érezték indítatva magukat erre a holland antropozófusok közül, és segítettek. Hónapokig váltottam leveleket ezekkel a személyiségekkel, hogy lehetőség szerint jó fordítás készülhessen az Alapköfeliratról. A közbeneső időben lefordítottam a könyv hátralévő részét, úgy, hogy nem sokkal később megjelenhetett.

A könyv fordítása közben felfedeztem a vörös fonalat apám szellemi életében.

W.W.: Megváltoztatták-e azóta az Alapköfelirat Ön általi fordítását?

E.Z.: Sajnos igen, egy kicsit. Később még *Az Általános Antropozófiai Társaság alapköletétele* c. könyvet is lefordítottam Hollandra, ez egy kivonat Steiner összes műveiből, amely tartalmazza mind az Alapköfeliratot, mind pedig Steiner ezzel összefüggő, a Karácsonyi Ülésszakon elhangzott fejtegetését.

W.W.: Vajon a vörös fonál felfedezése édesapja szellemi életében adta-e meg a „kezdőgyűjtást” biográfiájának megírásához?

E.Z.: 1978-ban tervekről hallottam, miszerint valamiféle emlékiratot készülnek összeállítani az apámról. Néhány ebben közreműködni óhajtó ember nekem nagyon nem tetszett. Ugyanekkor meglátogatott egy régi kiadós ismerős Arlesheimből. Dr. Andreas von Grunelius /1900-1987, a Natura könyvkiadó vezetője/, akinek nővére orvosnő volt Ita Wegman és Rudolf Steiner körzetében. Grunelius arra kért, hogy a néhány hölgy által tervezett emlékirat helyett írjak könyvet apám életéről. Naphosszat beszéltem neki édesapám életéről, például arról, hogy az élete zátonyra futott impulzusok gyűjteménye, és ez nem alkalmas életrajzírásra. De az idős ember egyre jobban belelkesült, mondván,

éppen az impulzusok a legfontosabbak az ember életében és hogy az impulzusokon lehet látni valójában mit is akar; szinte felszólított a könyv megírására.

W.W.: Mennyi ideig dolgozott a könyvön?

E.Z.: Meglepően gyorsan ment, és a feleségem nagyon besegített. Jó három hónap alatt elkészültem. Csodálatos idő volt az, amikor az első könyvemen dolgoztam. Ott ültem reutlingeni házunk második emeletén és írtam, írtam az oldalakat, egyiket a másik után, miközben e nagyon szép későnyári napokon feleségem a gyerekekkel kint volt a kertben. S valahányszor elkészültem néhány újabb oldallal, megkértem a feleségemet, olvassa el, majd néztem, mint lebegnek le hozzá az ablakon át kiszórt lapok. Ilyenkor ő ott ült egy ceruzával és korigált. Ily módon született meg a könyv 1979 nyarán és őszén.

III. A WEGMAN-DOKUMENTÁCIÓ TIZENKÉT ÉVES FELDOLGOZÁSA

A döntő találkozás Madeleine van Deventerrel

W.W.: Ita Wegman születésnapján, 1980-ban /február 22./ támadt Önben az ötlet, hogy biográfiát ír róla. E napon levelet írt Madeleine van Deventernek. Miről szólt ez a levél?

E.Z.: Egyebek között ezt írtam:

Van egy ügyem, amellyel ma Önhöz szeretnék fordulni; egy Ita Wegmannal foglalkozó életrajzról van szó. Személyisége évek óta foglalkoztat. Egyetlen rendkívül szép emléket őrzök róla: ahogyan kisgyermek koromban rám mosolygott. Már korábban elolvastam mindazt amit írt, s a mások által írott emlékezéseket is; immáron Steiner könyvét is a bölcs mondásokkal /Spruchokkal/. Mindezek, s a mély benyomásokat keltő tények ellenére úgy látom, hogy a ma élő antropozófus nem igazán kaphat élő képet Ita Wegman személyiségéről, még akkor sem, ha fáradságos munkával felkutat, s utánajár mindennek.

Immár mérlegelni szeretném, képes vagyok-e Ita Wegmanról egy ilyen életrajzot összeállítani. Emellett olyan könyvre gondolok, amely szigorúan figyelmen kívül hagyja az összes inkarnációs kérdést /hiszen itt van a Kirchner-Bockholt könyv, amely önmagáért beszél/, olyan könyvre tehát, amely mostani földi életével foglalkozik, mégpedig népszerű, szélesebb olvasótáborhoz szóló stílusban. Olyan könyvre, amely hozzáférhetőbbé teszi az érdeklődők számára Ita Wegman írásait is.

Remélem, nem fogja sokkolni a gondolat! Tudatában vagyok annak, hogy ez a munka szinte a képtelenséggel egyenlő és roppant nehézségekkel jár együtt: a Dr. Steinerrel való együttműködés, a társasági problémák. De hiszen gondolni kellene arra a sok ezer fiatalra, aki az elkövetkező évtizedekben ismerkedik meg majd az antropozófiával; továbbá arról van szó, hogy a Karácsonyi Ülésszak lényegét egyre inkább közkinccsé és láthatóvá tegyük. Közben a magunkfajta is éppen Ita Wegman életéből tanulhatna és gyakorolhatná a karma titkait megfigyelni, mégpedig egy kortársi életpálya tényeinek tükrében. A megelőző inkarnációk sorozatának hihetetlen bősége és ereje a mostani életben legalábbis előre sejthető kellene hogy legyen. Ennek lehetősége azonban hiányzik.

Nem képzelem eleve, hogy én képes vagyok erre. Jó néhány évi előmunkálatra lenne szükség ennek eldöntéséhez. Életrajzíróként kell, hogy az embernek meghatározott viszonya legyen ahhoz a személyiséghez, akiről ír, hogy észrevegyük: ő is akarja ezt, részt vesz benne és inspirál!

Kérdésem Önhöz: mit gondol, beleillik-e egy ilyen könyv a Natura kiadó gyakorlatába? Számíthatnék-e azok közreműködésére, akik Ita Wegman hagyatékát kezelik? A Kirchner-féle könyv II. oldalán a következő áll:

„Ita Wegman végrendeletileg Rudolf Steiner közléseinek meglepő gazdagságát hagyta hátra bölcs mondásokban /Spruchokban/, prózában és személyesen neki szóló levelekben! Betekinthetnék-e én ezekbe? Megegyezhetnénk-e az együttműködés valamilyen formájában?”

W.W.: Milyen pozíciója volt akkor Madeleine van Deventernek?

E.Z.: Ita Wegman utóda volt az arlesheimi klinika vezetésében; igaz, 1980-ban már régóta nyugállományban.

W.W.: Válaszát Ita Wegman halálának évfordulóján, /március 4./ adta meg. Mi volt ebben a válaszlevélben?

E.Z.: Ebből a levélből is idézhetek:

Ita Wegman életrajzírójának lenni nem könnyű feladat. De Ön tud írni, és azt is tudja, hogyan kell egy dolgot megragadni. A társaságbeli helyzetek bizonyára a kisebbik nehézséget jelentik. Nagyobb követelményeket támaszt az oly finoman árnyalt viszony Rudolf Steinerhez.

Én magam keveset írtam Ita Wegmanról, de annál többet beszéltem. Mostanáig számomra a kimondott szó tűnt az egyetlen lehetséges formának ahhoz, hogy valóságként ítéljük meg lényét.

Az 1975-77 közötti években előadások sokaságát tartottam /a 100. születésnap alkalmából/ többek között Stuttgartban. Emberek ezrei hallgatták meg ezeket, és azt hiszem, helyreállítottuk a lényéről a társadalomban alkotott képet. A goetheanumi előadás után azt mondta Grosse /1906-1994, 1956-tól az Általános Antropozófiái Társaság elnökségének tagja, 1966-tól 1984-ig vezető elnök; W.W./:

- Ön visszahozta nekünk Ita Wegmant.

Természetesen inkarnációk nélkül!

Szép lenne, ha a közeljövőben több napra el tudna jönni. Szívesen megmutatok mindent Ita Wegman hagyatékából. Rudolf Steinernek kb. 7 levele van itt, ezek azonban nem alkalmasak közlésre, legfeljebb néhány mondatuk.

Nincsenek naplók, csupán előadások fogalmazványai.

A mondások /Spruchok/ és meditációk aligha alkalmasak a kinyomtatásra. Ezeket be kellene „burkolni”, illetőleg bevezetővel ellátni, úgy, ahogyan én próbáltam meg ezt az egyik Artemismondásnál /Spruchnál/; /a Kirchner-könyv végén közlik/.

Van itt kb. 100 levél, amelyet Ita Wegman hozzám írt; részint „napfényesek”, utazásairól, ám nagyjából „feketék” a gondoktól.

Marad a nagy kérdés, megengedi-e az individualitás, hogy írjanak róla. Röviddel halála előtt azt mondta nekem:

- Azt szeretném, hogy hamvasztásomnál semmi mást ne mondjanak rólam, mint azt, hogy mindig szolgálni fogom Rudolf Steinert.

W.W.: Sor került tehát a találkozásra Madeleine van Deventerrel. Mi érdemlegeset lehet elmondani a vele való beszélgetésről?

E.Z.: Jól felkészültem és ezernyi kérdésem volt. Mivel Madeleine van Deventer életét ekkor már nyugállományban töltötte és napközben nem sok dolga akadt, így három napig nála lehettem. Ezalatt órákon át beszéltem Ita Wegmanról; s a beszélgetések alatt észrevettem, milyen égetően érdekelt abban, hogy megírjam Ita Wegman biográfiáját, hasonlóan ahhoz, amit az apámról készítettem. Három éven át tartott az az állapot, hogy újra meg újra eljöhettek hozzá és kérdezhettem Ita Wegmanról. Akkor még abban a hitben éltem, hogy egy „flott”, könnyen hozzáférhető könyvet írok az életéről. Volt nekem akkoriban egy nagy üres pénztárkönyvem, amelyben Ita Wegman életadatainak első kronológiáját fektettem le. Deventer asszony, amint csaknem teljesen megvakult szemével ránézett erre a könyvre, azt hitte, már hozzá is kezdtem az életrajz megírásához. Csodálatos humorérzékkel rendelkezett, nagy volt a bizalma irántam és valóban hozzám kötötte reményeit. Ő volt az is, aki annakidején eldöntötte: a Natura-kiadó engem kérjen fel az apámról szóló biográfia megírására. Lénye egyházfejedelemre emlékeztetett kissé, és ilyen alkalmakkor megkocogtatta az asztalt s mély, férfias hangon közzétette döntéseit.

Már első beszélgetésünkkel átadott nekem egy dossziét Ita Wegman 113, Madeleine van Deventerhez írott levelével. Ez a levelezés mintegy 20 éves időszakot fog át. Átadásakor félreérthetetlenül tette nekem, hogy e leveleket eddig egyetlen ember sem láthatta, következésképpen abszolút bizalmasak.

- De én abból indulok ki, hogy Te diszkrét ember vagy, hiszen a hivatásod pap.

Két bőröndnyi jegyzetömb.

Néhány hónappal később másodszor is meglátogattam van Deventer asszonyt, mert még rengeteg kérdésem volt. Ám alig érkeztem meg hozzá és kezdtem volna feltenni az első kérdést, máris félbeszakított:

- Gruneliusnál a faházban vannak Dr. Wegman kézírásos jegyzetfüzetei. Megkértem Gruneliust, mutassa meg Neked ezeket.

Átmentem tehát Gruneliushoz, beléptem dolgozószobájába és ott láttam kitergetve Ita Wegman valamennyi jegyzetömbjét. Mindenütt - a padokon, asztalokon, heverőkön, székeken - jegyzetömbök; száznál is több volt, részint meglehetősen vastagok. Óriási káosz volt az egész, egyetlen jegyzeten sem volt dátum. Mindehhez járult még két nagy kartondoboz telve kézírásos oldalakkal.

Kissé sokkolva e káosztól visszamentem van Deventer asszonyhoz, mondván, teljes képtelenség nekem hónapokig itt ülni Arlesheimben, míg átnézem, rendezem és kiértékelem az összes jegyzetömböt és kézírásos lapot. Erre ő szótlánul odalépett a telefonhoz, felhívta Gruneliust és közölte vele:

- Lenne szíves kérem mindent becsomagolni Zeylmans úr részére, mert ő ezt most elviszi. Ez a mondat, miszerint „ő ezt most elviszi”, szinte mellbevágott; olyannyira meglepődtem, hogy már csak csodálkozva és dadogva elbúcsúzni maradt erőm. Késő délutánra járt, s én éppen szabadságról jöttem, ezért 2 bőrönd volt velem tele szabadságos holmikkal és piszkos fehérneművel. Villámgyorsan kirámoltam a bőröndöket és beléjük préseltem az összes jegyzetömböt meg kéziratot. Szennyesemet bepakoltam a kartondobozokba, amelyekben eddig a Wegman-anyagokat őrizték és azon nyomban elvittem őket a postára, mielőtt még ugyanazon az estén vonattal Reutlingenbe utaztam volna.

W.W.: Nem tiltakozott Grunelius, amiért valamennyi jegyzetet elvitte?

E.Z.: Deventerrel szemben az ő pozíciója volt a gyengébb. Amúgy is úgy kellett történnie mindennek, ahogyan az asszony rendelkezett.

W.W.: Mit szóltak ehhez a klinika orvosai?

E.Z.: Eleinte az egészről nem tudtak semmit. Másnap azonban felhívott egy orvosnő a klinika vezetőségéből és kikérdezett, mi mindent hoztam el. Amikor közöltem vele, hogy Frau van Deventertől kaptam erre engedélyt, elakadt a szava. Érthetően elbizonytalanodott, hiszen hallatlan dolog volt, hogy az Ita Wegmant érintő valamennyi dokumentum először került ki a klinikáról.

Rendet teremteni a káoszban.

W.W.: Egyáltalán hogyan tudta rendezni a jegyzeteket?

E.Z.: Őrületes munka volt ez. Először is át kellett olvasnom mindegyiket és közben rendkívüli módon figyelni a bennük elszórtan előforduló dátumokra. A több mint 100 jegyzetömbből legfeljebb hármat vagy négyet lehetett időben elhelyezni. A többi keltezés nélküli volt. Feleségem rábeszélte akkor, utazzam el egy időre, mert a kronologizáláshoz sok hely, nyugalom és - túl nappalokon és éjszakákon - nagyon módszeres koncentráció szükségeltetik. Szabadságot vettem ki tehát és szobámban sorra véve a jegyzeteket, egyiket a másik után igyekeztem tartalmukat magam elé képzelni mindaddig, amíg zömét el tudtam helyezni időben, azaz ellátni dátummal. Emellett meg kell jegyezni, hogy

akkoriban még korántsem ismertem Ita Wegman életének minden részletét. Végül is évekbe telt, amíg életének teljes kronológiáját összehoztam. Voltak azonban olyan életfázisok is, amelyekről semmiféle jegyzetfüzet nem létezett. Ezzel szemben akadt néhány hónap, amelyről 6 vagy 7 is készült.

W.W.: Mi állt ezekben a jegyzetekben? Naplóhoz hasonló feljegyzések voltak?

E.Z.: Nem, naplót nem vezetett, kivéve 1934 krízises időszakát. A jegyzetöbök mindenekelőtt nagy mennyiségben tartalmaztak páciensekkel folytatott beszélgetéseket, másodsorban tanulmányaihoz terveket, harmadsorban vázlatokat rengeteg kisebb beszédéhez és köszöntéséhez. Ezen kívül különböző embereknek szóló levéltervezeteket és végül feljegyzéseket az általa olvasott könyvekről. Rendkívül szorgalmas olvasója volt Rudolf Steiner előadásainak. Mindezek a jegyzetfüzetek – az évek során még került hozzájuk néhány tucat a világ más sarkaiból – olyan szövegeket foglaltak magukba, amelyekről első pillantásra egyáltalán nem lehetett látni, mikor írták őket: 1920-ban vagy 1940-ben? Csodálatos „első bevezetés” volt ez Ita Wegman biográfiájába. Később ugyanezt csináltam végig kézírataival is; még egyszer kb. kétezer oldallal. Végezetül – az évek folyamán – becslésem szerint elolvastam hatvanezer levelet.

A páncélszekrény ezoterikus ereklyéi.

W.W.: Mindennek ellenére Frau van Deventer nem adta át Önnek a komplett anyagot. Teljesen hiányoztak az ezoterikus tartalmú feljegyzések és elsősorban Rudolf Steiner levelei Ita Wegmanhoz. Ezeket hol őrizték, és mikor, ki által kerültek végül is Önhöz?

E.Z.: Van Deventer asszony eleve világossá tette, hogy a levelek és ezoterikus feljegyzések nem jöhetnek számításba közlés szempontjából. Igaz, Rudolf Steiner Ita Wegmanhoz szóló leveleinek másolatát engedélyével elolvashattam. De amíg ezeket láthattam, végig ott maradt velem ugyanabban a helyiségben, még érintenem sem volt szabad a leveleket.

Madeleine van Deventer 1983 januárjában halt meg. Az ezoterikus feljegyzések egy egészen más archívumban voltak, tudniillik az arlesheimi klinika páncélszekrényében. Senkinek sem volt betekintése ezekbe a feljegyzésekbe. Akkoriban még az orvosoknak sem. Abszolút tabunak számítottak. Madeleine van Deventer halála idején már jócskán előrehaladtam vizsgálódásaimmal. A vele való valamennyi beszélgetést jegyzőkönyvbe foglaltam, hogy mindaz, amit Ita Wegmanról elmondott, ne vesszen kárba. Ugyanis hallatlanul precíz emlékezőerővel rendelkezett. Megnyilatkozásaiban nagyon kevés hibát fedeztem fel, holott nagyon koros, csaknem vak és nagyothalló volt. Megpróbált engem akarataival is erősen ösztönözni ennek az életrajznak az elkészítésére és bevezetett különböző emberek intim világába. Elmondta például, hogyan olvasta el nála Dr. Hans W. Zbinden /1888-1977, orvos, tagja és egyben elnöke a Rudolf Steiner hagyatékát kezelő szervezetnek/ a Rudolf Steiner által Ita Wegmanhoz írott koberwitzi levelet. Számomra azonban ezáltal egyre nehezebb lett a munka. Érezni kezdtem ugyanis, hogy az egész vállalkozásom más dimenziót kapott. Más dolog volt könnyedén megírni egy könyvet a saját apámról, itt azonban, Ita Wegman esetében Rudolf Steiner egyik legintimebb tanítványáról volt szó.

W.W.: Ki vette át a hagyatékot van Deventer halála után?

E.Z.: Dr. Anton Gerretsen, két másik orvossal együtt. Gerretsen 4 évvel idősebb nálam, és szintén Hollandiából származik. Együtt jártunk a hágai Waldorf iskolába és ő a keresztényi közösség egyik papjának a fia. A rákövetkező években baráti viszony alakult ki közöttünk. Egy napon nyíltan megmondtam neki, hogy egyetlen tapodtat sem tudok

előbbre jutni a munkámmal, ha nem nyerhetek betekintést az Ita Wegman és Rudolf Steiner együttműködéséről szóló valamennyi ezoterikus feljegyzésbe.

W.W.: Ez mikor volt?

E.Z.: 1984-ben. Akkor eljött velem a már említett pánccs szekrényhez a klinikán. Természetesen tisztában voltam vele, hogy abszolút különleges elbánásban van részem, mert senki ezt megelőzően nem tanulmányozhatta kellően ezeket a feljegyzéseket. Csupán Erich Kirchner /1899-1975, az Arlesheimi Klinikai-Terápiai Intézet gazdasági tanácsadója/ nézett bele ezekbe. Végül is így jött létre az a könyv, amelyet ő és Margarete Kirchner-Bockholt megírt.

W.W.: Mennyi anyag volt abban a pánccs szekrényben?

E.Z.: Kb. 4 nagy aktatászkára való. De ezek a feljegyzések egészen más minőségűek voltak, mint a jegyzetombokban foglaltak. Akadtak köztük két bélyegnyi nagyságú cédulák, amelyeken fél életen át lehet töprengeni. Én akkoriban Anton Gerretsennél laktam és megkértem őt, hozzon haza magával két dossziét, hogy nyugodtan tanulmányozhassuk a tartalmát. Az anyag egy részét azután együtt néztük meg egy teljes délutánon át. Ugyanúgy, mint van Deventer esetében, tőle is végtelenül sokat tudhattam meg. Beszélgetéseink alaphangja mindenkor a kölcsönös bizalom volt. Így van ez, ha az ember már ifjú korától ismeri egymást. Gerretsennek tudományos beállítottsága volt az antropológia iránt, ismeri az ezotériát és mindig tartózkodónak bizonyult az emberekről alkotott ítéleteiben. Nagyra becsülöm őt.

„Életem egyik sorsfordító órája.”

Együtt ültünk tehát és beszélgettünk, majd hirtelenül, sürgős eset kapcsán elhívták Gerretsent, mire ő a két dossziét az ezoterikus anyaggal együtt a kezembe nyomta és rám hagyta tanulmányozásukat. Ilyen nagy volt a bizalma irántam már akkor!

Azt sem tudtam, mi történik velem, így hát fogtam magam és a dossziékkal bementem a szobába és egész éjszaka tanulmányoztam Steiner leveleit, mondásait /Spruchokat/, mantráit és gyakorlatait. Egyszerűen leírhatatlan, mi ment végbe bennem. Szinte teljes önkívületbe estem. Akkori lelkiállapotom talán leginkább ahhoz az emberhez hasonlítható, aki váratlanul egy csodálatos templomba kerül, amelyben éppen istentiszteletet tartanak: ez a csend, a sok ember áhítata, a templom falai közül felhangzó rituálé magasztos szavai, a fény, amely annyira más, mint a megszokott! Ez a hangulat töltött el, amikor az éji órák alatt rádöbbsentem, hogyan dolgozott együtt okkultan 1923 és 1925 között - alig valamivel tovább egy esztendőnél - Rudolf Steiner Ita Wegmannal.

Az iratokat azután visszapakoltam a dossziéba és azt mondtam magamnak: sorsfordító órája ez életednek! Bepillantottál egy szellemi térbe, amiből nem értesz semmit, s amihez alapjában véve nincs semmi közöd, mert ez két ember titkos, tudniillik, okkult szellemi együttműködését érinti, olyanokét, akik immár sok ezer éve munkálkodtak együtt egymással az emberiség misztériumainak színhelyein.

W.W.: Mi történt ezután az éjszaka után? Le kellett adnia újból az ezoterikus feljegyzéseket?

E.Z.: Magától értetődik. És el is kellett utaznom, hiszen dolgoztam, gondját kellett viselnem gyülekezetemnek Reutlingenben. Az ébren töltött éjszaka természetesen kimerített, belsőleg azonban olyan élénknek éreztem magam, mintha szellemi szárnyaim nőttek volna.

W.W.: Volt-e lehetősége a következő években még egyszer betekinteni ezekbe az ezoterikus feljegyzésekbe?

E.Z.: Igen, Gerretsennel olyan jó munkakapcsolat alakult ki, hogy minden feljegyzést megnézhettem, igényem szerint. Igaz, sohasem készítettem fotókópiát.

W.W.: Netalán leírta a szövegeket?

E.Z.: Kizárólag Anton Gerretsen tudomásával. Korábban egyszer leírtam valamit Maladeleine van Deverater tudta nélkül. De ő azonnal észrevette. Egy csodálatos költemény volt. Rudolf Steiner tudniillik verseket is írt Ita Wegmannak. Akkoriban arról ábrándoztam, hogy egy másik könyvet szentelek majd csak ezeknek a feljegyzéseknek.

W.W.: Ez azt jelenti, hogy mindaz, ami nincs benne a Kirchner-Bockholt, illetőleg az Ön biográfiájában, sehol sem jelent meg, kizárólag az Arlesheimi Klinika pánccsaszekrényében található?

E.Z.: Így van.

Kulcs a korábbi inkarnációk megértéséhez.

W.W.: Rudolf Steiner levelei között, amelyeket Ita Wegmanhoz írt, ott van a híres-hírhedt koberwitzi levél is 1924. június 11-ről. Mi a rendkívüli ebben a levélben?

E.Z.: Első kötetemben Steinernek kivétel nélkül valamennyi Ita Wegmanhoz írt levelét kinyomtattam, rövidítések és változtatások nélkül. E leveleket ugyanis egyszer s mindenkorra dokumentálni akartam a történelem számára. Steiner és Wegman együttműködéséről mondások /Spruchok/ léteznek, amelyek megmutatják a világnak, hogy Rudolf Steiner olyan embert látott Ita Wegmanban, akivel korábbi inkarnációkban misztériumi kapcsolatokban együttműködött. Aki ezt alaposan tanulmányozza, azt is észreveszi, hogy Steiner előadások sorozatát tartotta ezekről a kapcsolatokról, anélkül, hogy önmagát és Wegmant megnevezné. Igaz, hallgatói nem rendelkeztek a megértéshez szükséges kulccsal, hogy t.i. ezek őt és Ita Wegmant érintették.

A koberwitzi levélben található Rudolf Steiner egyetlen kézzel írott utalása Ita Wegmannal való együttműködésére a filozófus Arisztotelesz korában. Nevek, helységek kerülnek említésre, és ez a szó: Pontus. És ha közös nevezőre akarunk hozni mindent, azt mondhatjuk, hogy az 1924. június 11-i levél az egyetlen megdönthetetlen és nyomós bizonyíték Steiner kezéből Ita Wegman és Rudolf Steiner egész - időközben ismertté vált - inkarnáció sorozatáról. Ezért ilyen egyszeri ez a levél. Én csak fotókópiát kaptam róla, később azonban alaposan megvizsgáltam az eredeti kézírást. Egyszer szóról-szóra le is írtam, mert meditációimhoz néhány évig szükségem volt rá, mert ha valaki olyan munkát visz véghez, mint én a Wegman biográfiával, elkerülhetetlen, hogy ennek különböző aspektusairól ne medítálgon.

W.W.: Meg tudná ezt kissé közelebről magyarázni?

E.Z.: Ez azt jelenti, hogy bizonyos számunkra egyelőre homályos szövegrészeket - amelyek feltételezésünk szerint még valami burkolt értelmet rejtenek, és nem hatoltunk a mélyükre - beillesztünk gondolatainkba és hosszabb időn át naponta szembesüljünk vele. Így igazolódik majd, van-e csakugyan valami mondanivalója a szóban forgó szövegrésznek, amire önmagunktól nem tudunk rájönni.

W.W.: Tisztázódott-e Ön előtt e gyakorlatok révén valami, amit kezdetben nem értett meg?

E.Z.: Igen. Mégpedig nemcsak a koberwitzi levél esetében. Sok kérdés maradt ugyanis nyitva. Mindenekelőtt a keltezés kérdései: mikor, hol és mit csinált Ita Wegman. Az események lefolyása és az ember fejlődésének megértése nélkül nem lehet róla életrajzot írni. Pótlólag fényképek százait kellett dátummal ellátnunk. Ehhez viszont ismerni kellett

a mindenkori divatot stb. Ott álltam tehát a már említett káosz előtt. Olyan volt, mintha egy óriási ősrégi mozaikot teljesen darabjaira szétszedtek, és ládákból elszállították volna; és minden egyes kövecskéjét nekem kellett újból a megfelelő helyére illeszteni.

Ami külön volt, újból összeállt.

W.W.: Hány helyről hordta össze mozaikdarabkáit?

E.Z.: 25 különféle helyen gyűjtöttem anyagot. Nagynéném – anyám legfiatalabb húga – annyiban segített, hogy mindig ott lakhattam nála Arlesheimben, amikor ő elutazott. És ő igen gyakran utazott el. Éveken át újra és újra az ő házában laktam, hogy valamennyi archivált anyagot áttanulmányozhassam. Egyik nap nagynéném azzal állt elő, hogy a padlásán van Ita Wegman valamelyik kis bőröndje, amelyet Mien Viehoff /1895-1973, Wegman munkatársa az Arlesheimi Klinikai-Terápiás Intézetben/ egykor a kezébe nyomott. Amikor kinyitottam e kis bőröndöt, Ita Wegman többkötetnyi levele borult előm.

W.W.: Kinek voltak címezve ezek a levelek?

E.Z.: Wegman írta őket Mien Viehoffnak. A levelek 23 éven át íródtak. Elképzelhetetlen kincsét őrizte e bőröndöcske. Néhány jegyzetemből is találtam benne, a többi között egy fél jegyzetet, amely középen átszakítva Rudolf Steiner néhány hátrahagyott feljegyzését is tartalmazta. Ez utóbbi a páciensekkel folytatott közös megbeszélésekből származott.

W.W.: Érték-e további, ehhez hasonló „meglepetések” anyagának keresése közben?

E.Z.: Igen. Nem sokkal később egy szerencsés jelzés nyomán kapcsolatba kerültem Hollandiával. Ita Wegman egyik nagyon távoli rokona, egy Indonéziában felnőtt koros hölgy éppen akkor költözött be az idősek otthonába. Szekrénye tetején őrizte egy csomagot tele levelekkel, fényképekkel stb. Meglátogattam őt és felkapaszkodtam egy székre, hogy lehozzam a meglehetősen terjedelmes csomagot a szekrény tetejéről. Ahogy kibontottam, elsőként a nagynéném kis bőröndjéből származó jegyzetfüzet másik fele esett előm. Efféle dolgokat gyakran éltem át. Tényleg felfoghatatlan volt! Mintha valaki a háttérből rendezné mindezt. Ráadásul benne volt ebben a csomagban a Mien Viehoffal folytatott levelezés hiányzó fele is. Mien Viehoffot ugyanis jó barátság fűzte ehhez a hölgyhöz és saját hagyatékát egyszerűen szétosztotta különböző emberek között. Így került a hagyaték egy része ide az idős hölgyhöz, s egy másik része a nagynénémhez. Ezen felül megkaptam Ita Wegmanról a legszebb fényképeket, amelyek szintén ebben a csomagban voltak.

Detektívként Zürichben.

W.W.: Anyagkutatói során egyebek közt Zürichben is járt. Milyen nyomait fedezte fel ott Ita Wegmannak?

E.Z.: Ez 1981 és 1983 között volt. Két látogatás megejtése kapcsán ott történelmi dolgokra bukkantam Ita Wegman életéről. A nyomozói felfedezés örömeivel kutattam nyomdokait, hiszen évekig dolgozott ott egy klinikán. Amikor megérkeztem a pályaudvarra, megláttam egy hatalmas falitáblát, rajta szállodák fotóival, a hozzájuk tartozó gombokkal és egy kis telefonnal. Csak meg kellett nyomni a megfelelő gombot, és így, e telefonon keresztül közvetlenül lehetett rendelni szállodai szobát. Először jártam Zürichben, így semmit sem tudtam a város különböző negyedeiről. Megnyomtam hát az egyik, a képen igen jól mutató, inkább nagyméretű villának, mintsem Hotelnek tetsző gombot. A neve EOS volt. Ebben a villában töltöttem azután az éjszakát és másnap, amikor a reggelinél a város térképét böngésztem, kiderült: pontosan abban a negyedben „landoltam”, amelyben Ita Wegman élt és dolgozott 16 esztendőn keresztül, mindössze egy utcasaroknyira a

gyermekklinikától. Totálisan inspirálva éreztem magam ezekben a napokban; majdnem olyan volt, mintha Ita Wegman még élne és maga mutatna meg mindent nekem. Egyebek mellett elmentem a Zentral Bibliothekba /Központi Könyvtárba/, ahol meg lehetett nézni az egykori utcajegyzékeket. Megtaláltam benne azt a kb.14 címet, ahol Ita Wegman e 16 év alatt lakott. Valamennyi lakás ebben a negyedben volt, és én mindegyik házat megnéztem, egyik-másik címre be is csengettem, úgyhogy lassanként kibontakozott előttem annak a képe, ahogyan ez az asszony azelőtt élt.

Elmentem ezen kívül a bejelentő hivatalba, ahol előadtam az engem foglalkoztató ügyet, hogy minél több információt kaphassak Ita Wegmanról. Az adatvédelmi törvény miatt azonban az előadó nem közölhetett velem semmit. Mindamellett előhozott egy halom kartotéket és így szólt hozzám:

- Ha Ön kérdez, válaszolhatok. A kartotéket azonban nem mutathatom meg.

Kissé frusztrált lettem, mert végül is több mint 60 éves adatokról volt szó. De valahogy nem működött ez a dolog kettőnk között.

Ennek ellenére mégis kaptam különböző információkat, például, hogy Ita Wegman mindannyiszor másként jegyeztette be a nevét. Olykor-olykor a Wegmant két n-el írták, máskor keresztnévként Mária szerepelt. Az is előfordult, hogy Hendrikának nevezte magát, sőt, utolsó címeinek egyikén Iet Wegmannak adta ki magát. Már ezt, a nevek eltérő írását önmagában is olyan irritálónak találta a bejelentőhivatal előadója, hogy egyfajta belső opposzió alakult ki benne Ita Wegman iránt. Még rosszabb lett a helyzet, amikor észrevette, hogy Ita Wegman a születési adatait sem adta meg egyformán. A háttérben az volt, hogy egy 1906-os, néhány esztendeig érvényben lévő törvény szerint a 30. évüket betöltött külföldiek nem kaphattak engedélyt orvostudományi vizsgáik letételéhez. Ita Wegman azonban már 31 éves volt, ezért az egyik aktában egyszerűen két évvel megfiatalította magát. Később fénymásolatot készíthettem az aktának erről a részéről, amelyen látni lehet, hogyan változtatta meg egészen primitív módon születési évét 1876-ról 1878-ra.

Ilyen is volt Ita Wegman. Ha céljai megkívánták, szabadnak érezte magát az efféle kötöttségektől. Na igen, ez egy olyan dolog... Ezzel összefüggésben egyszer egy hivatalnok rákérdezett Ita Wegman pontos születési dátumára. Sőt, ellenőrizni kívánta ezt születési helyén. Ita Wegman azonban közölte: valamennyi születési anyakönyvi irata elégett az őserdőben. S ez még igaz is volt, mert később kiderítettem, születési helye ma már nem létezik; ugyanis világra jötte után néhány évvel ezt laposra döngölték, s helyén ma újból őserdő van.

Egyedül, kétségbeesve, tanácstalanul, ajultan.

W.W.: Ita Wegman életrajzának készítése közben Ön megbetegedett. Miből állt ez?

E.Z.: Időközben olyan tömegű anyagot találtam, amivel már alig tudtam megbirkózni. Túl sok volt ez egy magamfajta embernek, akinek foglalkozása volt. Totálisan túlvállaltam magam. Szobám egyre jobban megtelt ezekkel a kincsekkel, de nekem végül is megvolt a hivatásom. Mindazonáltal kollégáim és a keresztényi közösség vezetése is némi óvatosságot ajánlott. A gyülekezet főirányítóinak egyike kijelentette: ő nagyon fontosnak tartja, hogy egy pap megbirkózzon ezzel a feladattal. Ám összességében a munka emberfeletti sok volt és mondjuk meg őszintén: szellemileg túlterhelt voltam. Sok mindent magam sem értettem. Olyan volt az egész, mint egy idegen kert, amelyben hirtelenül nekem kellett volna a kertésznek lennem.

W.W.: És milyen következményei voltak ennek az Ön számára?

E.Z.: Belebetegettem. Nem bírtam tovább és depressziós lettem. Ez mindenekelőtt azzal is összefüggött, hogy én párhuzamosan tanulmányoztam az Antropozófiái Társaság összes társadalmi konfliktusát, és egyre inkább felismertem, hogyan bántak Ita Wegmannal e társaság részéről. Az Ita Wegmanról előttem fekvő anyag és a *Memorandum az Általános Antropozófiái Társaság ügyeiről 1925 és 1935 között*,¹, amelyben Ita Wegmant megrágalmazzák, egyszerűen nem illett össze. Ezt nem tudtam magamban feldolgozni, és ezek az ellentmondások szétmarcangoltak.

W.W.: Mennyi ideig betegeskedett?

E.Z.: Nagyon sokáig. Mintegy két és fél évig.

C.Z.: Gyakran szólni sem lehetett hozzá ebben az időben.

E.Z.: Szép házunk második emeletén rendezték be dolgozószobámat. Volt ott még egy kicsiny kék szoba is, ahova visszavonulhattam, ha azt akartam, hogy senki se zavarhasson. Gyakran feküdtem ebben a szobácskában egyedül, teljesen tanácstalanul, néha szinte ájultan a kétségbeeséstől. Orvosok sorát kérdeztem meg, de egyiknek sem volt fogalma arról, hogy mit élek át. Csak a feleségem tudta.

C.Z.: Már bőr is alig volt rajtad. Elég volt, ha elkiáltotta magát egy gyerek a kertben, te már kész voltál. Olyan voltál, mint egy nyitott seb.

Írásgyakorlatok segítettek betegségem idején.

W.W.: Tovább dolgozott ebben a két és fél évben a Wegman-dokumentáción?

E.Z.: Tekintetem minduntalan a Wegman anyagokra tévedt. És egy szép napon elolvastam Rudolf Steiner számomra központi jelentőségű előadását: *Idegesség és Én-ség*. Akinek problémái vannak, mint ahogyan nekem voltak akkoriban, okvetlenül tanulmányoznia kellene ezt az előadást. Sok gyakorlatot és tanácsot tartalmaz, egyebek közt azt, hogy az embernek meg kellene változtatnia a kézírását. Létezett akkortájt egy expedíciós könyvkereskedés, amely csekély pénzért vászonba kötött könyveket forgalmazott, üres oldalakkal. Rendeltem belőlük néhányat és megkezdtem írásgyakorlataimat. Eközben megpróbáltam tudatosan megváltoztatni kézírásomat. Ezekbe a könyvekbe írtam bele Steiner Ita Wegmannak szánt meditációit, Steiner további mondásait /Spruchjait/, feleségem néhány versét, az ezoterikus Miatyánkot és még sok mindent.

W.W.: Naponta végezte ezeket az írásgyakorlatokat?

E.Z.: Minden nap. Mégpedig órákig!

W.W.: Mit érzett eközben?

E.Z.: Először hónapokig gyakoroltam. De azután észrevettem, hogy ezek az írásgyakorlatok egyik lényegi útját jelentik annak, amit a zen-buddhizmus hirdet. Úgy kell elmélyednünk valamely tevékenységben, hogy abban a pillanatban semmi más nem létezik a Földön, mint ez a tevékenység. Ha például azt a szót akarjuk leírni, hogy Auge /szem/, e szótól szuggesztív útján teljesen el kell vonatkoztatni, hogy ezután először kizárólag a nagy „A”-ra koncentráljunk. Kényszerítjük magunkat, hogy az „A”-t követő „u”-t érintő minden gondolatunkat kioltjuk és így teljesen átadjuk magunkat az „A”-nak. És ezt az „A”-t a lehető legnagyobb előkészülettel és körültekintéssel úgy kell kiviteleznünk, mintha ez lenne a nap legfontosabb cselekedete. Az ember megfontolja, hova kerüljön ez az „A”, milyen formája van, mekkora legyen, és eközben világok tárulnak ki előtte. Csak miután e folyamat befejeződött, gondolunk arra, hogy az Auge

¹ Nem tévesztendő össze a Rudolf Steiner által az I. világháború idején írt *Memorandummal*, illetve Ludwig Poltzer-Hoditz által írt hasonló című írással, mely viszont a II. világháborút lett volna megakadályozandó. (J.J.)

szót akartuk leírni és ehhez még egy u is járul. És most ismét teljesen tudatosan fordulunk az u felé; de ez immáron bizonyos viszonyba kerül majd a már leírt „A”-val, és így tovább. Ennél az eljárásnál az ember elfelejti a saját kézírását. Ilyen írásgyakorlatokat nem lehet a szokásos ceruzával véghez vinni, hanem ehhez valódi toll és tintatartó szükségeltetik. Az ilyen gyakorlat által keletkeznek a tulajdonképpeni gyógyító erők, mert vele megváltoztatjuk saját étertestünket.

W.W.: És az írásgyakorlatok gyógyították meg?

E.Z.: Hozzájárultak ehhez. A gyógyulás folyamatát nagyon kvalifikált gyógyeuritmia kísérte. Az a benyomásom, hogy meg kellett változtatni teljes étertestemet és asztráltestemet. Pótlólag gyakorlatokat végeztem Steiner egyik alapművében foglalt: *Hogyan szerezhetünk ismereteket a magasabb világokról?* c. fejezetéből, mert észrevettem, hogy asztráltestem egyre inkább a csapongás állapotába kerül. Ilyen tömegű anyagot és mindazt, ami ezzel összefüggött, lelkem már nem volt képes feldolgozni, étertestem pedig hordozni. Életerőimet tehát meg kellett újítani és asztráltestemet újjá nevelni. E betegség lezajlása után „peu á peu”, lassan ismét elkezdhettem dolgozni.

Egyszerűen nekiesni az írásnak.

W.W.: Mikor találkozott Friedmut Krönerrel, és mi változott az ő közreműködése nyomán?

E.Z.: 1989-ben egy megbeszélés volt Stuttgartban, amelyen Erhard Kröner /a keresztényi közösség papja és irányítója/ is részt vett. Ott előadtam azt az időközben bennem kialakult nézetet, hogy én ezt a könyvet nem tudnám egyedül megírni. Szükségem volt egy lektorra, aki folyamatosan tudott írógépen írni és lehetőség szerint rendelkezett EDV-tapasztalatokkal². Erhard Kröner a fiát, Friedmutot ajánlotta nekem, mint aki igen alkalmas az ilyenfajta munkára. Feleségemmel együtt azon nyomban felvettük a kapcsolatot vele és néhány nappal később már ott ült nálunk Reutlingenben. A munka megfelelt neki és ideje is volt. Ezután megkértük, hogy hosszabb ideig szentelje magát ennek a feladatnak.

A Friedmut Krönerrel való együttműködést sorsom egészen nagy szerencsájének kell tekintenem. Hamarosan egyfajta munkabarátság alakult ki közöttünk és ő képes volt rendkívüli módon belemélyedni az én problémáimba. Csak a legkevesebben tudják véghezvinni azt, hogy gyorsan elolvassanak 300 levelet, felfogják tartalmukat, és utána megtalálják legfontosabb és legértékesebb részüket. Friedmut Kröner előbb hónapokig archív anyagokat tanulmányozott, rendezett, és szinte véget nem érő beszélgetéseket folytatott velünk.

1990 Húsvétján mi ketten a feleségemmel, együtt Krönerrel és annak élettársával elutaztunk Samosra és Ephesusba. E szép úti élmény után kerekperec megmondta:

- Te azt közölted velem, hogy a könyv ősszel jelenjék meg. De még semmi sincs a kezemben.

Vagyis belebújt a kérlelhetetlenül szigorú lektor és kiadóvezető szerepébe, s ezt pszichológiailag a megfelelő pillanatban tette. Amikor megkérdeztem tőle, mit kellene tennem, kissé csípősen azt felelte:

- Egyszerűen nekiesni az írásnak.

² EDV = elektronikus adatfeldolgozás, azaz számítástechnika. (J.J.)

Természetesen az eddig eltelt nyolc vagy kilenc esztendőn át újra és újra ezzel próbálkoztam. Friedmut Kröner azonban most biztosított róla, hogy majd ő a megfelelő formába rendezi a szöveget. Szigorúan rám parancsolt:

- Egy hét múlva ismét eljövök, akkorra várom tőled az első fejezetet. És a következő héten megint itt leszek és várom tőled a második fejezetet, stb.

W.W.: Ez egy kis sokkot jelentett Önnek.

E.Z.: Nem, hihetetlenül ösztönzőnek találtam, hogy valaki felszólít: essek neki az írásnak. És én csakugyan nekiestem, s egy hét múlva Friedmut Kröner újra megjelent. Szörnyen restelkedve átadtam neki az első fejezetet, miközben magyaráztam a bizonyítványomat. Ő azonban rá se hederített arra, amit mondtam, hanem elsüllyesztette aktatáskájában az első fejezetet anélkül, hogy egyetlen pillantást vetett volna rá. Ezután még egy kellemes napot töltöttünk el együtt, és Kröner ismét elment. Egy héttel később megint eljött és átadta a lektorált és már kiszedett szöveget. Így ment ez hétről hétre, és ebből egy rendkívül produktív munkakapcsolat jött létre. 1990 májusától augusztusig szüntelenül írtam; és ez idő alatt készült el Ita Wegman biográfiám első kötete.

Az arlesheimi levelek.

W.W.: Miképpen érte el, hogy a koberwitzi levelet már az első kötetében kinyomtatták?

E.Z.: Egyik nap Friedmut Kröner Steinernek Wegmanhoz írott leveleiről kérdezett engem. Titokzatos képet vágtam és megmondtam neki: ígéretet tettem a Wegman-hagyaték kezelésének, hogy erről senkinek sem beszélek. Noha rendelkeztem a koberwitzi levél kézírásos másolatával, de megígértem, hogy nem mutatom meg senkinek. De Friedmut Kröner megszorogatózott! Biztosított abszolút titoktartásáról és így felolvastam neki az általam leírt, 1924. június 11-én kelt levelet. A levél mély benyomást tett rá, és órákig beszélünk róla.

Egy héttel később megkért, hogy még egyszer olvassam fel neki ezt a levelet. Némi habozás után másodszor is megtettem. Ezt követően hosszabb hallgatás állt be közöttünk, mígnem nagyon elszántan így szólt:

- Megfontoltad, hogy ezt a levelet a könyvedben ki kell nyomtatni. Egész munkádnak nincs értelme ennek nyilvánosságra hozatala nélkül.

Megpróbáltam világossá tenni, hogy a legcsekélyebb esély sincs arra, hogy a levél közzétételére engedélyt kapjak. Megkíséreltem arról is meggyőzni, hogy ezt az ügyet nem tudjuk Arlesheimben keresztülvinni. De őt ez egyáltalán nem érdekelte és így egyszerűen elutaztunk Arlesheimbe azzal a szándékkal, hogy megkapjuk a közlési engedélyt.

Képzelve el, szinte senki sem ismerte ezt a levelet, még az orvosok sem. És Friedmut Kröner azt akarta, hogy ez a dokumentum az én biográfiámban nyilvánosságra hozassék! Előtte több mint egy hétig vitáztunk erről a problémáról, mérlegeltük, ami mellette és ami ellene szól. E folyamat végén – és ezt Friedmut Krönernek köszönhetem – már számomra is világos volt, hogy nem lehet publikálni könyvet Ita Wegmanról anélkül, hogy új támadások induljanak meg ellene, ha Steiner Wegmannak szóló leveleit nem nyomtatják ki.

És hogy ezek a támadások Ita Wegman ellen hevesek, gátlástalanok és rendkívül dühödtek lehetnek, tudjuk az 1935-ös esztendőből. De az 1990-es évig is újra meg újra megéltem ezeket a támadásokat. Bár ebben az interjúban részleteiben nem tértünk ki rá, de engem is minduntalan támadtak, amiért egyáltalán foglalkozom Ita Wegmannal. Egy, az elképzelhető legkülönösebb láthatatlan lényektől uralt Társaságban éreztem magam,

érzékeltem a dühöt, amiért egyre inkább fény derült az igazságra; majd a kérdezősködést is: vajon helyes-e, amit csináltam.

Egy korábbi beszélgetésből Hella Wiesbergerrel /a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség munkatársa/ tudtam, hogy vannak náluk Ita Wegmannak Rudolf Steinerhez írott levelei. Meg is engedte volna nekem a betekintést ezekbe, ha viszonzásul elolvashatná Steiner leveleit Ita Wegmannhoz. De a két hagyaték-kezelőség között síri csend honolt, a legcsekélyebb kontaktus sem létezett közöttük. Minthogy Steiner a saját, Ita Wegmannhoz szóló leveleiben olykor-olykor idézi, amit Wegmann írt neki, kíváncsi lettem, és szerettem volna elolvasni Wegmann e leveleit.

A fent említett okokból, mindenekelőtt a Wegmann elleni potenciálisan lehetséges támadások miatt elutaztunk Arlesheimbe, a Wegmann-hagyaték kezelőséghez és megmagyaráztuk nekik, hogy Wegmann életrajzunk csak akkor jelenhet meg, ha a leveleket is kinyomtathatjuk.

W.W.: Élt-e „sakkhúzásával” arlesheimi látogatásánál, nevezetesen annak előadásával, hogy amennyiben az arlesheimi leveleket átengedik Önnek, ők viszont megkaphatják a leveleket a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőségtől?

E.Z.: Igen. Az érintetteknek, akiknek erről dönteniük kellett, valószínűleg volt néhány álmatlan éjszakájuk, de másnap reggel közölték velünk, hogy belátják: Steiner Ita Wegmannhoz írt leveleit közzé kell tenni.

Egy nagy szerelem /szeretet/ tüze.

W.W.: Tulajdonképpen mi motiválta eredetileg a hagyatékkezelőket abban, hogy a Steiner által Ita Wegmannhoz írt leveleket ne hozzák nyilvánosságra? Én ezt képtelen vagyok nyomon követni; hiszen alapjában véve érdekükben kellett állnia, hogy az Ita Wegmannért több évtizedes támadásokra való tekintettel e levelek tartalma ismertté váljon.

E.Z.: Ez persze így van. Azoknak az anyagoknak az ismeretében, amelyeket Ita Wegmannról három kötetemben bemutatam, ez a kérdés nagyon is érthető. Nehéz azonban belehelyezkednünk a nyilvánosságra hozatal előtti időkbe. Ita Wegmann személye ekkor igen kényes téma volt. Elég csak a neki tett szemrehányásokba beletekinteni. Ezek a szemrehányások egyszerűen megsemmisítőek, és Arlesheimben még mindig attól féltek, hogy Rudolf Steiner Ita Wegmannhoz írt leveleinek nyílt hangja, az is, hogy tegezte őt és keresztnevéen szólította meg – senkinek sejtelve sem volt erről –, újabb támadásokat fog kiváltani. Rendkívül kényes tény az is, hogy Mýsa-Itának nevezi őt. Ez egy, az ephesusi misztériumokból származó fogalom. Végül még „legkedvesebb Mýsa-Itámnak” is nevezte. Némely fordulat a levelekben egy nagy szerelem tüzeréről vall. Látnivaló, hogy Rudolf Steiner legbensőségesebben szerette Ita Wegmann. És itt, ebben rejlik a probléma érzékenysége; mert amennyire én ezt meg tudom ítélni, Ita Wegmann nem volt Rudolf Steiner kedvese. Nem volt közöttük szerelmi viszony a szó hagyományos értelmében. A tanító tanítványa iránt érzett izzó szeretet volt. A misztériumokban ezt az Agape szóval fejezik ki. Ugyanez a szeretet ez, amellyel Krisztus Jánost – a tanítványt, akit az Úr szeretett – szerette. Végül is nem állt fenn szerelmi viszony /a németben: Liebschaft/ Jézus és János között. /A szöveg itt azért groteszk a magyarban, mert a német ugyanazzal a szóval fejezi ki a szeretetet és a szerelmet: „Liebe”; csak a kontextusból ítélni lehet meg, melyik értelmezés a helyes; – a ford./

A Rudolf Steiner és Ita Wegmann közötti szerelem kezdete őt korábbi inkarnációra nyúlik vissza. Kettőjük között oly mértékben intim barátság állt fenn, amely szinte elképzelhetetlen. Csak ha mindezt figyelembe vesszük – és azért, hogy ezt megértsen,

kellett megírnom három kötetemet – érthetjük meg a Wegman hagyaték kezelőségének tétovázását. Mert máskülönben talán egyfajta „gyors tüzeléses” módszerrel Steiner szerelmi viszonyáról beszéltek volna. Egyébként, miért ne lehetett volna Steinernek szeretője? Csak éppen a Steiner és Wegman közötti viszony nem volt szerelmi viszony.

Miután megjelent biográfiám első kötete, egy régi antropozófus barátom Arlesheimből úgy nyilatkozott, hogy ő – ha jogában állna – a legszívesebben valamennyi könyvemmet bezúzatná.

C.Z.: Számára a Rudolf Steinerről kialakított kép hirtelenül már nem volt hiteles. Az volt az érzése, hogy megcsalta Marie Steinert.

E.Z.: Ez a kontextus kényes pontja.

A nagy csalódás Dornachban.

W.W.: Ezután ellátogatott a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőséghez Dornachba. Milyen ügyben járt ott?

E.Z.: Először is meg akartuk szerezni az engedélyt a Steiner által Wegmannak írt levelek közzétételéhez. Akkor ugyanis még a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőségé volt a levelek első közlésének joga. Másodszor meg akartuk kapni Wegman valamennyi Steinerhez szóló levelének másolatát, valamint írásos garanciát arra vonatkozóan, hogy nincsenek további Wegman szövegek a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség házában.

W.W.: Mi történt ezen a találkozón részleteiben?

E.Z.: Hella Wiesberger nagyon készséges volt. Nagyra becsültem őt, mert ő az antropozófus mozgalom sok érdemet szerzett embereinek egyike. Abszolút fair módon járt el velem szemben. A Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség munkatársainak a leghalványabb sejtelve sem volt Steiner Wegmannak szóló leveleinek tartalmáról. E levelek a Wegman hagyaték legféltettebben őrzött titkai közé tartoztak. Csupán az öreg Zbinden doktor olvashatta el őket egykor a hagyaték-kezelőség részéről, mert kétségbe vonta, hogy a Kirchner-Bockholt könyv teljes tartalma Ita Wegmanra vonatkozik.

W.W.: És nem mondott el semmit kollégáinak a hagyaték-kezelőségnél a levelek tartalmáról?

E.Z.: Nem. És nem tudom, miért nem tette. Már nem tudtam megkérdezni, mert időközben meghalt. Bár tudom, hogy ő Ita Wegman legnagyobb ellenfelei közé tartozott. Évtizedeken át alakított ki, és terjesztett egy bizonyos képet Ita Wegmanról, ami teljesen az imént említett *Memorandumon* alapult. Természetesen kétségbe vonta Ita Wegman inkarnációinak sorozatát is. Amikor azonban van Deventer asszonynál elolvasta Steiner leveleit Wegmanhoz, el kellett fogadnia a kulcsot ehhez az inkarnációsorozathoz. De hallgatott róla.

Frau Wiesbergerrel igen kellemes találkozásra került sor. Ő előkészítette az írásbeli nyilatkozatot, amellyel megkaptuk az elsődleges közlési jogokat. Ezzel igen nagy kivételt tett a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség. Találkozásunk ideje alatt Wiesberger asszonynak rövid időre el kellett hagynia a szobát. Előttünk Ita Wegmannak Steinerhez írott mintegy 90 levél oldalának fénymásolata feküdt az asztalon. Hella Wiesberger máris kezemre játszotta a leveleket, miközben ellenszolgáltatásként az ő helyén immár ott voltak a mi fénymásolataink Rudolf Steiner leveleiről Ita Wegmanhoz. Alighogy magunkra maradtunk, szélsébesen átforgattam a kópiákat, mert én természetesen kivált Ita Wegman Koberwitzbe írt leveleiben voltam érdekelt. És képzelje el, nem voltak köztük!

W.W.: Nagyon csalódott volt?

E.Z.: Úgy éreztem, mintha villám csapott volna belém! Persze megkérdeztem Hella Wiesbergert, egészen biztos-e abban, hogy Ita Wegman összes levelét adta-e át nekünk és nem lehetséges-e mégis, hogy valahol létezik egy további levél? De ő szavatolta nekünk, hogy minden levelet megkaptunk egészen Steiner haláláig.

W.W.: És hol vannak a hiányzó levelek, amelyeket Ita Wegman Koberwitzbe írt?

E.Z.: Ezek már nem léteznek.

W.W.: Van valami feltevése arról, hogy mi történt velük?

E.Z.: Nem tudom. Mindenesetre az biztos, hogy Marie Steiner nem semmisítette meg őket. Neki nem állt volna érdekében, hogy ilyesmit tegyen. Ita Wegman e leveleit egyszerűen a szíve diktálta, ezért feltételezem, hogy Rudolf Steiner maga semmisítette meg őket. Valószínűleg azon nyomban átadta őket a kemencetűznek Koberwitzben.

W.W.: Léteznek-e Wegmannak olyan Steinerhez írt levelei, amelyek más városokba érkeztek? S ha igen, Steiner ezeket is megsemmisítette, vagy szokása volt e leveleket magával vinni Dornachba?

E.Z.: Együttműködésük éve alatt Wegman Steinert mindössze kétszer nem kísérte el; mégpedig Koberwitzbe és Prágába.

A Wegman által Steinernek Prágába küldött levelek sincsenek meg. De abban az időben, amikor Steiner Prágában járt, levelezésüknek még nem volt olyan intim jellege, mint 1924 júniusában. Többnyire páciensekről folyt a levelezés. A levelek intim jellegűvé csak 1924 júniusában, Edith Maryon /1872-1924, szobrásznő/ halála után kezdtek válni. Máskülönben Rudolf Steiner minden privát holmiját saját házában tartotta.

W.W.: Tudna még mondani valamit a Hella Wiesbergertől kapott 90 oldalnyi levélmásolat karakteréről?

E.Z.: Valamennyi óriási kincset jelentett számomra és kivétel nélkül mindet meg is jelentettem első kötetemben. A levélváltás 1905-ben indul és többnyire betegek kezeléséről, Wegman belső problémáiról, az Arlesheimi Klinikáról és még sok minden másról is szól. Biográfiai szempontból e levélváltás egyedülálló értéket képvisel.

Kétségek.

W.W.: Komplettnak volt így az első kötet, miután az összes levelet sikerült megkapnia?

E.Z.: Igen, most komplett volt. Ez 1990 júniusában történt és ugyanez év szeptemberében kellett volna a könyvnek megjelennie. Tekintettel az újonnan megszerzett levelekre még egyszer viharos gyorsasággal átnéztem a szövegeket és augusztusban azzal az érzéssel utazhattam el szabadságra, hogy részemről az első kötettel kapcsolatos munka befejeződött. Minden további teendő Friedmut Kröner kezében volt.

Amikor visszatértem szabadságomról, megkaptam tőle a mintegy 400 oldalnyi kiszedett szöveget. Kezdetben nagy meglepéssel olvastam. De minél tovább olvastam, annál rosszabbul éreztem magam és mire a végére értem, az egész könyvet teljesen lehetetlennek találtam, sőt silánynak, és nem akartam hozzájárulni nyomdába adásához.

W.W.: Hogyan kerülhetett sor arra, hogy előbb egyetértett a saját szövegével, majd kételyei támadtak vele kapcsolatban?

E.Z.: Úgy éreztem, írásaimban nem sikerült e két személyiséget, Wegmant és Steinert igazán méltóképpen bemutatnom.

W.W.: Miképp tudta megértetni kételyeit saját textusában Friedmut Krönerrel, miután ő is annyi munkát fektetett bele?

E.Z.: Mondtam neki, hogy mindent át kell korrigálnom és részben átírnom. Barátságunk olyan szilárd volt – ráadásul Kröner igen nagylelkű ember –, hogy valamiképp el tudta fogadni szándékomat. Így szólt:

– A te könyved, írd át, legfeljebb később jelenik meg.

Ezzel elkezdődött az az időszak, amelyben napi 12 órán át írtam.

W.W.: Meddig tartott az első kötet átírása?

E.Z.: Csak rövid ideig. 1990. szeptember 29-ére már el is készültem. Persze nem mindent írtam át, elsősorban a gyermek- és ifjúkorát tárgyaló első fejezetet hagytam érintetlenül. De kb. az 1919-es évtől, amelyben lassanként kialakult a Rudolf Steinerrel való együttműködés, valamennyi fejezetet át kellett írnom. Teljesen újra alkottam az egészet. Eközben egészen sajátos helyzetbe kerültem, amely radikálisan különbözött az előző tavasz helyzetétől. Kemény elhatározásom volt, hogy új szövegemnek állnia kell a vizsgát a két ember, Steiner és Wegman előtt, ha most el tudnák olvasni.

W.W.: Úgy érezte, hogy e két személy szellemileg vezérelte Önt a könyv átírásánál?

E.Z.: Vezéreltek. Igen, talán lehet ezt így kifejezni. Néha az volt az érzésem, hogy valaki áll mögöttem és olvas velem. Megelőzően persze mindig újra és újra feltettem a kérdést önmagamnak: helyes-e, amit csinálok. Éjszakánként gyakran viaskodtam magammal, és másnap reggel mindig azt olvastam el, amit az előző napon leírtam. Közben nem ritkán fogott el az az érzés, hogy Ita Wegman nem értett egyet az én szövegemmel. Gondolja meg, 1983-ig tizenkét kísérletet tettem ennek a könyvnek a megírására. Egyszer még regény formájában is megpróbáltam. Amikor 1983-ban Ascona közelében hetekig rendeztem és olvastam Ita Wegman leveleit, egy alkalommal az az érzésem támadt, hogy Steiner rám néz és dühöng, amiért egyáltalán próbálkozni merészeltem ilyesmivel.

W.W.: Álmodta ezt?

E.Z.: Nem, ez egy szellemi élmény volt. Ez, és más élmények vezettek oda, hogy később belebetegedtem ebbe a dologba. Ita Wegman halála napjának évfordulóján, 1985. március 4-én például a következőket írtam:

„Gyakran láttalak, te várakozó szemekkel néztél rám. Azután írtam, de a szavak nem illettek hozzád. Miért nem mondtál nekem semmit az évek során át? Először ifjúságodra találtam rá, és tudtam, miként álltál a tengernél leburnult szép lábakkal és rohantál a többiekkel együtt sikítva a vízbe... Láttalak a nagy waringin-fa alatt könyvet olvasva feküdni, tizenhárom voltál akkor, órákig olvasva, csendben a nagy árnyékban egyedüli, csak akkor ébredtél fel álmodozásodból, amikor a Babu érted jött.

Később azt is tudtam, amikor 15 évesen Hollandiában voltál és Charline-al – két fiatal hölgy hosszú sötét szoknyában és keményített fehér blúzban, nyakkörűli csipkével kerti ünnepségre indulván – keresztül szaladtál Arnheimen. Tudtam, hogyan folytatódnak életed éve, még Zürichben is megtaláltalak; előbb a Glória úti tanulószobádban. Ez még az első nagy háború előtt volt; később a női klinikán is, majd doktor-kisasszonyként Hottingenben. Sőt, öregasszonyként is megtaláltalak, öregem? Igen, így, az utolsó évben: öregem; akkor beszéltél nekem először magadról, a jövőről, a fájdalomkról, az égető érzésről szívedben.

Sokat tudok rólad – nem mindent, de nagyon sokat – és mégis hallgattál éveken át, mert a szavak mind alkalmatlanok voltak. Csak most kezdem sejteni, mit akarsz nekem mondani:

De hát nem erről van szó, valami egészen mást kell találnod, ha el akarod mesélni, a hosszú hallgatások mögött engem keress; én egész idő alatt nálad vagyok, csak te nem a megfelelő égbe néztél.”

Azt válaszoltam: tudni akarják, milyen voltál, ki voltál, miként volt, de most már értem: ez nem az, innen sohasem érkezik válasz. Hanem ahova igyekeztem, ahogyan izzott vágyad, amiért küzdöttél: itt kezd derengeni a horizont, arany fénysugár hull a földre szinte észrevétlenül. Elfordítva tekintetemet látom: minden az új hajnalhasadás fényében akar látszani; minden, hallod?

„Igen, hallottam: minden!”

Tudja, ennyire közelről érintett engem a Wegman-vállalkozás! Ebbe csak belebetegedni lehet!

A párbeszéd.

W.W.: Volt-e Önnek ebben a 12 évben olyan pillanata, amelyben az egész munkát félbe akarta szakítani?

E.Z.: Igen, ez röviddel a betegségem után történt, amikor lassanként újra regenerálódtam. Eközben olyan fázist éltem át, amelyben az volt a meggyőződésem, hogy a Wegman-témával teljességgel túlterheltem magam, és egészen más kapacitást igényel ennek a biográfiának a megírása. Nem gondoltam senkire, de tudtam, hogy nem én vagyok az az ember, akinek ezt meg kell írnia. Ez a fázis 1986-87-ben volt.

De egyszerre csak meghallottam a saját gondolataimat: „Jóember, te most 7 éve foglalkozol ezzel a témával, egész szobád tele van iratrendezőkkal, jegyzetöbökkel és levelekkel. Több mint 300 előadást tartottál Ita Wegmanról, az emberek tudják, hogy te írod ezt az életrajzot. Valóban fel akarod adni?” Utána másik feletem hallottam szólni: „Olyan csodálatos költöztető tasakjaid vannak; holnap teletöltöd őket a teljes Wegman-anyaggal és az egészet kompletten elküldöd Arlesheimbe. Egy tollvonással pontot teszel az ügyre és nyilvánosan bejelented, hogy nem tudod megírni a biográfiát és kész. Ennyi.”

Ezt a párbeszédet önmagammal 1987. március 3-án folytattam. Azután újból hallottam magamat gondolkodni:

„Holnap van Ita Wegman halála napjának évfordulója. Most még egyszer átgondolod ezt az elhatározást egy egész hosszú napon keresztül és visszatekintesz a munka kezdetéig. Elolvasod az összes naplót és tanulmányozod Ita Wegman legdrágább írásait, mégpedig azokat, amelyek a legmélyebben szólnak hozzád. Pótlólag elgondolkodsz mindarról, ami Madeleine van Deventerhez 1980. február 22-én írott leveled óta történt; és utána eldöntöd, hogy csakugyan be kell-e rakni mindent a tasakokba.”

Ezt megtettem. Egy teljes napon át egyfajta Ita Wegman ünnepet tartottam. És este, elalvás előtt erős volt az elszántságom: nem folytatom a munkát. Meg voltam győződve róla, hogy ezúttal is, mint már annyiszor, igencsak túlbecsültem magam. Ezekkel a gondolatokkal aludtam el.

És tudja mi történt ezután? Másnap reggel álmképekkel telítve ébredtem fel. A lelkem telve volt, hármat találhat, hogy kinek a képeivel!

Wegman által álmomban megrázva.

Valamennyi kép Marie Steinert ábrázolta. Bár nem fordult közvetlenül hozzám álmaimban, de a legszebb képek voltak róla: ahogyan együtt utazott Rudolf Steinerrel, amilyen a lénye volt stb.

W.W.: És most nagyon bosszankodott?

E.Z.: Ellenkezőleg: egyáltalán nem lettem bosszús, hanem azt éreztem: ez Ita Wegman hozzád intézett válasza. Sejtettem, mit akart mondani nekem ezzel az álommal: „Hét éven át velem foglalkoztál, archívumaid dugig vannak rólam szóló anyagokkal, de sohasem foglalkoztál Marie Steinerrel. Mélyedj el egyszer az ő alakjában!”

Ehhez még azon a reggelen hozzáfogtam. Marie Steinerről rengeteg anyag, levél, dokumentáció, kép létezik. Kiválasztottam a legszebb képet róla, amely évekig ott állt az íróasztalomon.

Miután foglalkozni kezdtem Marie Steinerrel, a lelkem lassanként ismét megbékélt és határozottan olyan érzésem volt, hogy Ita Wegman újból intenzíven megrázott. Azt akarta, hogy én pontosan tudjam, miért írtam róla biográfiát és hogy jól csináltam. Ez is Wegman jellemvonásai közé tartozott: képes volt rákiáltani az emberekre és magukhoz téríteni őket, hogy újból inkarnálódjanak. Erre célzott az említett álomképekkel, legalábbis én így fogtam fel.

Néhány hét múlva újra teljes gőzzel belemerültem az írásba és minden olyan gondolatom, amely az anyag Arlesheimbe való visszaküldését érintette, elröppent.

Marie Steiner szentként való tisztelete.

W.W.: Milyen viszonya alakult ki Marie Steinerhez?

E.Z.: Valódi szeretetet bontakoztattam ki magamban iránta. Nem én vagyok az, aki dokumentációjával ártott neki, hanem hívei és csodálói azok. Mert mindmáig elmulasztották, hogy nyílt, mélyen átértzett, becsületes képet alakítsanak ki Marie Steiner életéről. Valahol meg is értem ezt, mert őt még Ita Wegmannál is nehezebb megragadni. Wegmant illetően ott van Steiner segítsége, amely óriási, ha megnyilatkozásait komolyan vesszük. Az ő együttműködésük és Steiner utalása az inkarnációsorozatra a világtörténelemben egyszeri. Marie Steinerre vonatkozóan hiányoznak az efféle utalások, jóllehet annyira centrális helye van Rudolf Steiner mellett és az antropozófiában.

Ennek ellenére átfogó életrajzot kellene írni róla. Az erre irányuló szándéknak azonban leghalványabb jelei sem láthatók. Ehelyett hívei szinte istennőt tisztelnek benne, márpedig ez a szentként való tisztelet a legrosszabb, amit egy elhunytal szemben el lehet követni.

A legfontosabb mégiscsak az, hogy egy csodálatraméltó embertársunkat megpróbáljunk megérteni, és szeressük őt. Ebben az esetben el is lehet őt viselni, még ha ez nehéz is talán: a felismerés megvált; nemcsak a szubjektumot, hanem az objektumot is.

A Marie Steiner iránti tiszteletadási impulzus totálisan elvarázsolta az ő arcát, valósággal leláncolta. A Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség az egészségre ártalmas Mária-tiszteletben szenved.

Én nagyra becsülöm a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség munkáját. Nagyszerű az, amit ők teljesítettek. De ezekben a körökben egészségtelen Mária-tisztelet uralkodik, és ez a nagymérvű tisztelgés méltánytalan Marie Steiner szellemével szemben. És meg kell mondanom, hogy én Marie Steinert végig mindenkor becsültem, jóllehet az, ami harmadik kötetemben olvasható róla, egyszerűen rettenetes. Mindennek ellenére kifejezetten melegséget táplálok iránta, már csak roppant életteljesítménye okán is.

C.Z.: Példásan csinál végig valamit, ami minden antropozófust öneszmélésre készíthet: jó képességekkel fontos dolgokat véghez vinni, majd utána gögből a legnagyobb hibákat elkövetni. Ez bennünk a Faust.

Álmok Wegmanról és Steinerről.

W.W.: Ön mintegy 12 éve szüntelenül Ita Wegmannal foglalkozott, meditált róla, olykor-olykor talán kétségbe is esett miatta, számos öt körülengő rejtélyt igyekezett megfejteni, olvasta kézírását. Mi az, ami mindezen közben Önben lejátszódott? Megváltozott-e vajon a 12 év során az Ita Wegmanhoz fűződő viszonya?

E.Z.: Valamikor Rudolf Steiner egyik megnyilatkozásában azt olvastam, hogy az ember kézírása az Én-jének a kifejeződése. A 12 éven belül dokumentációmban nap mint nap Ita Wegman kézírásával szembesültem. Ez egy egészen személyes jellegű találkozás volt. Akkoriban rendkívül közel került hozzám. A róla készült fényképek ezzel egyidejűleg mind idegenebbé váltak számomra. És az Ita Wegmanról tartott számos beszélgetés és előadás nyomán sok minden csak most rendeződött el bennem róla.

W.W.: Már szólt arról a benyomásáról, hogy fejlődésének 12 évig tartó útján, annak minden szakaszában Wegman és Steiner szellemi kísérője volt. Vannak-e további álmok és élmények, amelyekről eddig nem tett említést?

E.Z.: Volt például olyan időszakom, amelyben igencsak nekilendültem és az a meggyőződés hatott át, hogy már nagyon sokat elértem és teljesítettem. Ebben az időben egyik éjszaka azt álmodtam, hogy az elhunyt Ita Wegman halottas ágyához hívtak. Ünnepelesen feküdt ott a halottas ágyon. Én a biográfus, álomban arca fölé hajoltam, hogy még egyszer közlőrl megnézzem. Majd hirtelen rádöbbsentem, hogy nem is az ő arcát látom, hanem egy gipsz lenyomatot. Rémsülten hátrahőköltem és sokkszerűen még ebben az álomban tudatosult bennem, hogy biográfiámban eddig nem is az eleven embert, Ita Wegmant írtam meg, hanem az álarcát. Életrajzom nem érte el lényének mélyebb rétegeit, hanem csupán álarcszerű felületüket kapargatta. Úgy értelmeztem ezt, hogy Ita Wegman ezzel az álommal megint egy kissé nevelni akart engem.

W.W.: Rudolf Steinerről is álmodott?

E.Z.: Igen. Róla gyakran álmodtam és többnyire csodálatos álmok voltak. Az egyiket abban az időben láttam, amikor elkezdtem foglalkozni a Wegman-dokumentációval. Egy nagy pályaudvaron voltam és ott láttam Rudolf Steinert is a többi utas között egy nagy csarnokban ülni, és várni. Útipoggyászán ült, majd felnézett rám és így szólt:

„Még szükségem van a képekre, kb. hatezer példányra van még szükségem. De ezek ott Dornachban a dombon ezt nem akarják ideadni.”

Nem különös ez?

Más alkalommal megjelent álomban, amikor éppen nagyon elmélyülten foglalkoztam az antropozófiai ezotériával, mindenekelőtt az Alapkő-Spruch-al. Ebben az álomban Steiner megmutatta nekem, hogyan néz ki a szellemi Alapkő valójában. Ez egy leírhatatlanul ezüstösen, aranyosan villódzó kristályos égi képződmény. Steiner a szemem előtt tartotta, és közösen néztük.

W.W.: Mondott hozzá valamit?

E.Z.: Nem.

W.W.: Vissza tud emlékezni még további álmaira is?

E.Z.: Egyik télen hosszabb távollétemmel újra próbára tettem családom türelmét. Kaltenbachban, a déli Fekete-erdő egy kicsiny helységében tartózkodtam. Ott éltem meg áttörésemet elsősorban azokat a fejezeteket illetően, amelyekben az ephesusi misztériumokról írtam. Nem tudtam ezzel másként megbirkózni csak úgy, hogy másokra való tekintet nélkül hetekig tartó magányba vonulok vissza. Ebben a magányban szembesülnöm kellett azzal, amit gondolok, nap mint nap nyomon követtem gondolataimat és közben tudtam, hogy családom velem együtt hordozza munkám terhét.

Egyik éjszaka azt álmodtam, hogy eljött hozzám Rudolf Frieling, gondterhelten nézte a papírjaimat és azt mondta:

„Ezzel a munkával sohasem fog egyedül boldogulni. Vegye igénybe az én tanulmányi szobámat, kérem.”

Közben rámutatott egy alacsony empóriumra, és amikor tekintetemet felemeltem, hirtelenül rendelkezésemre állt Frieling tanulmányi szobája. Itt folytathattam tehát a munkámat. Ezt meg is tettem azután, álomban. A második éjszakán ismét megjelent Frieling, nagyon jókedvűnek látszott és így szólt hozzám:

„Nem is vette észre, hogy néz ki valójában az én tanulmányi szobám.”

És egyszerre az egész szoba a legragyogóbb színekben úszott, egyetlen csodálatos színes tengerár volt. Besütött a Nap és mindenütt virágokat láttam. Mindig nagyon megköszöntem az embereknek, ha ilyenfajta álmokat küldtek rám.

W.W.: Vagyis ez azt jelenti, hogy ezek az emberek segítségére voltak a munkájában.

E.Z.: Nos, én ezt így fogom fel, igen.

„Belsőleg birkóztam Wegman ellenfeleivel.”

C.Z.: Volt neked még egy álmod Rudolf Steinerről a társasági problémákkal kapcsolatban.

E.Z.: Ez akkor volt, amikor az első kötet már megjelent. 1992 koranyarán második kötetemen dolgoztam. Előtte azonban az összes társasági konfliktust tartalmazó harmadik kötet anyagát kellett kidolgoznom és magamból kiadnom, mielőtt abban a helyzetben lettem volna, hogy végleg befejezhessem a második kötetet. A harmadik kötet súlyos lelkiismereti kérdéssé vált számomra: rosszat teszel az emberekkel? Valóban akarják hallani az igazságot?

Ez idő tájt kis faházat béreltem magamnak a svájci hegyekben. Jól emlékszem még, miként ültem ezekben a napokban a napernyő alatt és birkóztam belsőleg Albert Steffennel. Birkóztam Günther Schuberttel /1899-1969, előadó, 1948-tól tagja a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőségnek/, birkóztam Roman Boos-al /1899-1952, jogász, 1919-től a hármas tagozódás mozgalmának vezetője/. Ezenközben minduntalan tudatosítanom kellett magamban, hogy én pap vagyok, és milyen lenne, ha ezek az emberek az én gyülekezetemhez tartoznának és nekem kellene megáldoztatnom őket. Az áldozás olyan valami, ami személyek feletti és színtiszta. Krisztus szándéka szerint tehát ez mindenképpen képviselhető lett volna. Ebben a megvilágításban jártam el Wegman ellenfeleivel és írtam meg a harmadik kötetet.

Ebben a fázisban sok ember jelent meg álmaimban, felajánlották közreműködésüket és bátorítottak. Rudolf Steiner is megjelent egy további alkalommal, egyfajta szférikus álomban. A társasági konfliktusokról és az emberek hibáiról beszéltünk. Higgadtan viselte ezeket és tömören megjegyezte:

„Nos hát, egyszerűen ilyenek.”

De a legszebb, amit átéltem, néhány évvel korábban, reutlingeni dolgozószobámban történt. Nyár volt, családom pillanatnyilag távol, és sütött a Nap. Éppen azzal a témával foglalkoztam, hogyan alakult át az Antropozófia Társaság 1923 Karácsonyán. Annyira elmélyültem az írásban, hogy csak későn figyeltem fel a nyitott ablakom előtti erőteljes zümmögésre. Képzelve el Weirauch úr! Egy helyet kereső hatalmas méhraj volt az ablakom előtt! Alig pár méterre tőlem méhek ezrei zümmögtek buzgón a napfényben! Néhány óra elteltével az ablakom előtti szilvafában gyülekeztek és másnap egy méhész begyűjtötte és elvitte őket. Hát nem szép ez? Az antropozófia karácsonyi gyülekezet méhrajként útban! Ez mégis valamivel több volt nekem, mint egy álom!

A fekete varjú.

W.W.: Álmodott-e egyszer Ita Wegman ellenfeleivel is?

E.Z.: Én rendkívül intenzíven tanulmányoztam ezeknek az embereknek az életét és lényét. Egy nap különös részletességgel foglalkoztam egyikükkel, egy akadémiussal, aki mind máig nagy károkat okozott. Reutlingeni házamban ültem, ragyogó szép napsütéses idő volt, de körülöttem elsötétült minden. Beleéltem magam ebbe az emberbe, tanulmányoztam írásait és megtaláltam levelezésének néhány darabját is. Miközben tehát elmélyedtem ennek az embernek a lényében, feleségem felszólított nekem az alsó lakás házi telefonján és azt kérdezte:

- Mit csinálsz most éppen? Kivel foglalkozol éppen? Nézz csak le a kertbe.

Az ablakhoz léptem és lenéztem. És tudja mit láttam ott? Egy óriási fekete madár lépkedett végig peckesen a pázsiton. Feleségem később elmondta, hogy ez a varjú már egy félórája sétál ott a kertben. Soha, sem azelőtt, sem azóta, varjú nem látogatta meg kertünket. De ez a fekete varjú, nagy lábaival és fenséges fejével addig lépdelt peckesen végig a mi kertünkben, amíg a feleségem nem kezdett el gondolkodni azon: mit jelenthet ez?

C.Z.: Tudniillik én ismertem ezt a varjút, Dornachból.

W.W.: Ugyan ki volt ez az ember?

E.Z.: Itt hallgat a dalnok udvariassága.

W.W.: Voltak még ehhez hasonló további csodás élményei?

Wegman ellenfeleinek legrosszabbika.

E.Z.: Ita Wegman ellenfeleinek legrosszabbika mindig álcázta magát. Szinte egyáltalán nem lépett színre, és rendkívüli ismeretek birtokában kell lennie annak, aki fel akarja fedezni, hogy ő az iniciátora számos ármánykodásnak, például a *Memorandum*nak és később a hagyatékért folytatott pernek. Ő formulázta meg Wegman, Vreede stb. kizárását is az Antropozófiai Társaságból, már egy évvel ennek hatálybalépése előtt. Ő volt a rendező a háttérben és a neve: Günther Schubert.

Amikor velem foglalkoztam, nagyon sötét sejtelmeim támadtak, együtt egyfajta előérzettel is, vajon Ita Wegman hogyan cselekedne, ha a klingsori uradalmi birtokról lenne szó. Miután egész napon át ezzel az emberrel foglalkoztam, hirtelenül egy zavarodott lelkületű asszony hívott fel a közeli kisvárosból és legalább tíz percen keresztül élesen rikácsoló hangon szidalmazott. Ez az egyszeri esemény szinte berobbant a munkám kellős közepébe. Meglehet, véletlen volt, mégis ez a hívás arra intett, hogy továbbra is szigorúan tudományosan dolgozzam és ama bizonyos sötét és démoni birodalmakat érintő kérdésektől tartózkodjam; hiszen nem gonosz emberi individualitásokról van szó, hanem földöntúli intelligenciákról a szellemvilágban, akik másokon keresztül próbálnak hatást gyakorolni.

Wegman ellenfeleinek gyóntatóatyja.

W.W.: Vajon az Ön évtizedekig tartó kultusztevékenységének köszönhető, hogy közelebb került Ita Wegmanhoz, illetőleg jutott-e ezáltal olyan felismerésekhez, amelyekhez máskülönben nem jutott volna?

E.Z.: Az ilyen átfogó tevékenységhez erőre van szükség. Némely felismerés megszerzéséhez évekig gyűjteni kellett az erőt. Ahhoz például, hogy közel férhessek az

ephesusi misztériumokhoz és bemutathassam őket, kb. másfél évig kellett merítenem az erőt. E szellemi felismerések esetében a probléma az, hogy az ember teljesen kimerül. Időközben azt is megértettem, hogy fiatal éveiben Rudolf Steinernek időnként mint kellett viaskodnia az alvással, hogy el ne aludjék a felismerésekhez vezető útján munkájában.

A kultusz erőforrást tár fel, amely objektíválja a felismeréseket és felpozícióztatja a megkülönböztető erőt. Gyakorlása által éberebbek és megfontoltabbak leszünk, amit óriási kegyelemként élhetünk meg. A kultuszt tisztán kell megőrizni és eközben teljesen Krisztus szférájában vagyunk. Én a kultuszt mindenkor nagyon nagy segítségként érzékeltem.

Gyakran volt olyan érzésem is, hogy gyóntatóatyaként vesznek igénybe. Rudolf Steiner a halál utáni időről szólva többszörösen kimutatta, hogy az embernek a halálát megelőző életének mintegy harmadát a kamalokában, égető hőségben vagy jéghidegben kell töltenie. Át kell élnie és megszenvednie minden hibáját és mulasztását. Nem hiába nevezik e területet tisztítófüznek. Nos, ha az ember egy ilyen könyvet ír, mint én, természetes, hogy érintkezésbe kerül mindazon, idő közben elhunyt emberekkel, akik itt a Földön súlyos hibákat követtek el. Ezért gyakran tűnt nekem úgy, mintha gyóntatószékben ülnék és hallgatnám különböző emberek vallomásait saját hibáikról és mulasztásaikról. Sőt, néhány nevet is említhetnék, amikor ez ténylegesen így történt.

W.W.: Hogyan kezelte ezt?

E.Z.: Gyóntatóként csak befogadni lehet ezeknek az embereknek a közléseit, lehet együtt érezni velük és gondolni rájuk. Az emberek sorsát addig kellene figyelemmel kísérni, amíg az objektíválódik, amíg megnyugszik, és ki nem alakulnak azok a belátások, amelyek nyomán az elkövetett hibák kijavíthatók a következő földi életben. Ha a biográfusok ezt jobban megfontolnák, nagyon szép életrajzok születnének. Ez egyúttal elősegítené az emberi szeretet hatásosabb érvényesülését is.

Én például nagyon intenzíven foglalkoztam Roman Boos-szal is, aki szintén erősen érintve volt a társasági konfliktusokban. Életrajzírója szerint nem volt kiegyensúlyozott lelki élete, beteges depresszióktól és mániákus állapotoktól szenvedett. Az ő példáján világos lett előttem: ő tulajdonképpen áldozat; mivel egy ennyire tehetséges, intelligens és érdemekben gazdag ember az Antropozófiái Társaság visszahúzó erejévé vált. Ennek felismerése halála után számára szörnyű lehetett! Ennyiben Ita Wegman biográfusaként Roman Boos-t gyóntatóként is szolgálni kell; például nyugalomra inteni őt, és felvilágosítani arról, hogy az ilyesmi mind hozzátartozik egy ember sorsához, illetve egy szellemi mozgalomhoz. Amikor tudatosult bennem Boos sorshelyzete, újra és újra megnéztem a fényképét. Eközben nagy lelki melegség gyülemllett fel bennem iránta. Mekkora áldozatot hozott!

Sok személlyel foglalkoztam Ita Wegman környezetéből, és közben minduntalan azt kérdeztem magamtól, vajon ő hogyan bánt volna velük. Ezáltal megváltozott biográfusi magatartásom.

Tanúságtétel Steiner és Wegman együttműködése mellett.

W.W.: Ön 1926 augusztusában született. Mi történt az Antropozófiái Társaságban, amikor Ön az inkarnációhoz készülődött? Olyan benyomása van, hogy az akkori földi történések és az Ön inkarnációs döntése között összefüggések vannak?

E.Z.: Megértem ez irányú kérdését és most, életem vége felé válaszolhatok is rá. Rudolf Steiner ismételtlen leírta, hogyan megy végbe az, ha egy újabb inkarnációhoz készülődő emberi lény – még a fogamzás előtt – a karácsonyi időszakban belép a Holdszférába, tehát Földközbe. Ez a 13 szent nappal és éjszakával kezdődik, és eltart egész éven át, míg nem

fogamzás útján megnyílik a lehetőség az inkarnációra. Véletlenül, apám egy kis útinaplójából tudom, hogy fogantatásom 1925. októberének közepén történt. Ez tehát azt jelenti, hogy lelkem akkor lépett be a Hold szférájába, amikor Steiner 1924-25-ben súlyos betegen feküdt a műteremben. És ez nem kigondolás, ahogyan ezt most Önnek elmesélem, hanem a Wegman biográfiával kapcsolatos munkám folyamán lassanként sejtésemmé vált. Tudniillik mindig csodálkoztam rajta, hogy tanulmányaim centrumában, középpontjában mindig Rudolf Steiner betegségének időszaka volt a műteremben. Fokozatosan olyan érzés alakult ki bennem, mintha fentről részese lennék a betegszoba történéseinek.

Pontosan emlékszem még arra, amikor a 60-as években a feleségemmel együtt először látogattam el Steiner dornachi műtermébe. Akkoriban még kulcsot adtak a műteremhez és egyedül végig lehetett járni a helyiségeket. Ez óriási, felejthetetlen pillanat volt számomra. Ott volt például Rudolf Steiner halotti maszkja. Később, amikor könyvemen dolgoztam, pontosan el tudtam képzelni, milyen lehetett a műterem belseje. Lehetségesnek tartom – bár ez inkább csak egy bizonytalan érzés –, hogy leszületésem előtt ránéztem Steiner betegágyára.

Lelkészi tevékenységem alatt megtanultam, hogy minden embernek, aki be akarja tölteni misszióját a Földön, tanúra van szüksége. Ősmintája ennek Keresztelő János Krisztus melletti tanúságtétele. Ez János evangéliumának előszavában olvasható; Keresztelő János nem a fény, hanem a fény tanúja. Ez egy alapvető igazság. Krisztus nem munkálkodhatott volna, ha a Keresztelő nem tanúsította volna, hogy maga látta, sőt megkeresztelte őt.

Rudolf Steinernek bizonyos dolgokra nincs tanúja. Engem egyre jobban megindított és meg is rendített, hogy én a biográfiai munkám közben gyakran Steiner és Wegman együttműködése tanújának éreztem magam. Tanúja lettem eme együttműködés értékének az antropológia számára. Ita Wegman megpróbálta átvenni ezt a tanúságot, de tőle elvették ezt. Az emberek nem hittek neki és – képletesen szólva – szétszaggatták őt. A következőket mondom nagyon szerényen: aki valóban belebocsátkozik az én könyveimbe és megérti a vázolt összefüggéseket, annak a számára érthetővé válik valami, amit eddig nem lehetett tudni.

W.W.: Azt gondolom, teljesen reális, hogy Ön az, aki Steiner Wegmannal való együttműködését Ephesustól mindmáig bemutatta és tanúsította, és hogy máskülönben ennek az értéke előreláthatólag áldozatul esett volna a feledésnek. Miközben Ön leereszkedett az inkarnációhoz, szembejött Önnel az elhunyt Rudolf Steiner. Úgy véli, hogy üzenetet kapott tőle?

E.Z.: A gondolat lehetséges. De nekem semmiféle tudatos élményem erről nincs. Rudolf Steiner gyakran beszélt arról, hogy az elhunyt lelkek élményeiket közlik az inkarnálódó lelkekkel.

W.W.: A röviddel Földre születése előtt történtek átélése feltehetően elegendő volt ahhoz, hogy impulzust kapjon az élethez. Figyelemreméltó sorshelyzetében az is, hogy betekinthesett az arlesheimi archívumok beteganyagába, holott ezek tulajdonképpen az orvosi titok körébe tartoznak. Hogyan volt ez lehetséges?

E.Z.: Kizárólag azért, mert én pap vagyok és mindez gyónási titkot képez. Ezt kezdettől fogva megmagyaráztam az orvosoknak. Ezért bemehettem a klinika raktárába, ahol a falakon végig iratrendezők sorjáznak. Közülük dolgoztam fel mintegy százat.

Együttműködés hivatalos grémiumokkal – alig.

W.W.: Létezett-e az Általános Antropozófiai Társaság vagy a Német Országos Társaság elnökségeinek részéről bármilyen formája az Önnel való együttműködésnek a Wegman-dokumentáció elkészítésében?

E.Z.: Ez tulajdonképpen sohasem volt téma. 1983-ban az Országos Társaság elnökségének Stuttgartban javaslatot tettem, hogy Ita Wegman halálának 40. évfordulója alkalmából tartassék egy előadás. A Német Antropozófiai Társaság akkori főtitkára, Heten Wilkens azt válaszolta: ez egy teljesen lehetetlen téma. Sürgetőleg azt tanácsolta nekem, hogy „el a kezekkel Ita Wegmantól”, mert a Kirchner-Bockholt féle könyv már elég bajt okozott.

Manfred Schmidt-Brabant-nak /1975 óta az elnökség tagja, 1984 óta vezető elnöke az Általános Antropozófiai Társaságnak/ mindazonáltal van mit megköszönnöm: archívumjában Ita Wegmannak Albert Steffenhez írt 7 levelét találta meg.

Hagen Biesantz /1966 óta az Általános Antropozófiai Társaság elnökségének tagja/ egyszerűen megtagadta az együttműködést. Egy általa megírt cikkel azonban jóvá lehetett volna tenni az urna-viszály ügyében Ita Wegmanra szórt rágalmakat.

Örvendetes volt azonban valami más: amikor Michaela Glöckler átvette a Goetheanum orvosi szekciójának vezetését, az egyik szekrényben Ita Wegmantól származó nagy köteg kéziratot és jegyzetet talált, amit alkalmasint Dr. Holtzapfel vitt oda egykor, majd otthagyt. Mindezeket Dr. Michaela Glöckler azután korrekten és lovagiasan visszaadta a Wegman-archívumnak.

Amikor ezt az irathalmazt megkaptam, megint történt valami nagyon figyelemreméltó dolog: a Dr. Holtzapfel gondjaira bízott Wegman-papírok teljesen szét voltak esve, majd rosszul összefűzve. A munkámmal kapcsolatos sokféle listám egyikére folyamatosan feljegyeztem valamennyi hiátust, vagyis „hézagot”. Így nagy szerencsém volt, hogy a Glöcklertől kapott anyagok révén sikerült pótolnom az egyik ilyen hiányt; nevezetesen tisztázni lehetett az úgynevezett orvosi könyv létrejöttének történeti menetét.

W.W.: Nem az orvosi szekció feladata lett volna tulajdonképpen a könyv megírása, legalábbis az ebben való közreműködés, illetőleg bizonyos dolgok jóvátétele?

E.Z.: Igen, tudja nem szívelem az intézményeket. Az intézményeknek nincs lelkiismeretük. Az életrajzkutatás tisztán lelkiismereti kérdés, eltekintve persze az archívanyagok átrostálásának és osztályozásának kemény munkájától. És az antropozófiai intézmények ebből a szempontból éppolyan problematikusak, mint az összes többi, talán még problematikusabbak. Mert ezeknek az intézményeknek a funkcionáriusai könnyen azonosulnak – mégpedig néha szőröstől-bőröstől – a saját intézményükkel. Nem nehéz elképzelni tehát, hányadán állnak az ilyen funkcionáriusok a lelkiismerettel, nemde?

Katasztrofális lett volna, ha Ita Wegman biográfiáját az orvosi szekció írja. Ez már abból is látható, hogy Glöckler asszony – akit egyébként nagyra becsülök – feltétlenül ragaszkodott ellenem irányuló számos írásának terjesztéséhez, amelyekben az Általános Antropozófiai Társaság hármaskör tagozódásának Rudolf Steiner idején való, általam történt bemutatását támadta; ez azt hiszem, 6 vagy 7 cikk volt. Ezzel nemcsak az Antropozófiai Társaság köreiben terjesztett óriási és világviszhangot kiváltó fondorlatos nézeteket, de személyesen megakadályozta még azt is, hogy avatott részről, például Beckerath és Hardorp tollából korrigáló véleményeket lehessen publikálni a Goetheanum Hírlapjában /Nachrichtenblatt/. Az ilyen funkcionáriusok hatalma igen messzire nyúlik. Az azonosulás azzal az intézménnyel, amelyben valaki tevékeny, letompítja éppen azoknak az individuális erőit, akik számára Rudolf Steiner egy életen át belső lelkiismereti szabadságot követelt! Frau Glöckler akkoriban az egész főiskolai kollégium és az Általános Antropozófiai Társaság elnökségének, tehát egy erős funkcionárius testületnek a nevében beszélt.

De nem akarok tisztességtelen lenni. A funkcionáriusok az Antropozófiái Társaságon belül összességében mégiscsak egy nagyon szerény kisebbséget alkotnak. És jobb lenne a kisebbségeket nem kizárni, ezt megtanulhattuk az 1935-ös év történéseiből. Csak nem szabad lemondani a harcról, nem szabad feladni. Éppen ezekben a napokban, miközben ezt a beszélgetést folytatjuk, jelent meg Benediktus Hardorp írása az Általános Antropozófiái Társaság hármastagozódásáról az 1923-1925-ös években a *Mitteilungen* 1996/3. számában; /a folyóirat teljes neve: Közlemények a Németországban folyó antropozófiái munkáról/ Ebben Hardorp szuverén módon megcáfolja Glöckler szakszerűtlen cikkgyűjteményét. Ugyanígy „asztal alá esik” Christoph Lindenberg e témáról alkotott megfontolatlan ítélete is, amit *Motívumok a Karácsonyi Ülésszakról* c. könyvében fejtett ki /Stuttgart, 1994/.

Csak azt akarom mondani ezzel, hogy hála Istennek sem bármilyen antropozófiái intézménynek, sem kiadónak nem volt semmiféle dolga Ita Wegman biográfiájával. Ezért hoztuk létre akkoriban óriási pénzügyi áldozatok árán saját kis kiadónkat.

A munka módszeréről és a biográfia kompozíciójáról.

W.W.: Az Ön biográfiájának különböző síkjai vannak, amelyeket nem minden olvasó ért meg azonnal a maga teljességében. Sok minden rejtezik benne. Tudná ezt néhány példán szemléltetni?

E.Z.: Helyenként tekintettel voltam az olvasókra. Néhány dolog, amire rábukkantam, annyira sokkoló volt, vagy annyira ellentétes Wegman, Steiner vagy az Antropozófiái Társaság történetének régi megítélésével, hogy egyik-másik helyen nagy óvatossággal fogalmaztam. A szöveg főrészében messzemenően lemondtam saját gondolataim kifejtéséről. Ezek leginkább a lábjegyzetekben találhatóak. De azt a tényt, hogy Ita Wegmant egy korábbi életében beavatták az ephesusi Persephone misztériumba, az olvasó csak akkor fogja fel, ha Rudolf Steiner megfelelő kifejtéseit Ita Wegmanra vonatkoztatja. Könyveim nagymérvű saját kezdeményező-készséget követelnek az olvasótól. A Rudolf Steiner 1923-1925-ös tevékenységéről állított történelmi kép megváltozik ugyan az én dokumentációm nyomán, de csak azoknak a szemében, akik követik a könyveimben tett különféle utalásokat.

Ita Wegman életének második részét nem lehet az én második kötetemből a maga teljességében felfogni anélkül, hogy ne egészítenék ki ezt pótlólagosan azokkal a Wegman emlékezetét idéző füzetecskékkel, /ezekről Zeylmans az *Amiért ezt az életrajzot megírtam* alcím alatt szolt/ és más tanulmányokkal. Saját véleményemet a második kötetben tudatosan elfojtottam. A cél csak a bemutatás volt, nem a bizonyítás. S hogy ez célba talált, tanúsították Hella Wiesberger és Gian Balastér /a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség elnökségének elnöke/ dolgozatai. Felszólítottak, hogy bocsátkozzak bele a részletekbe, mert az említett szerzők szemrehányásokkal is illettek. De először is, nem vagyok ellenzője a szemrehányásoknak. Talán vétettem hibákat, de ezeket mutassák meg nekem a nyilvánosság előtt. Másodszor pedig az én munkám is, bármilyen alapos legyen is, egy bizonyos szemszögből, nevezetesen az én szemszögemből íródott. És Rudolf Steiner antropozófiájában éppen az a nagyszerű, hogy lelkünk megtanulja a dolgokat több oldalról szemlélni. /Itt utalás történik a német szöveg 102. és 103. oldalán található *Mitteilungen* szövegére. A jelenlegi alcím alatti rész után adom majd ennek fordítását, hogy itt ne törjem meg a párbeszéd gondolatmenetét. – a ford./

W.W.: Milyen munkamódszert fejlesztett ki a Wegman-biográfia megírásához?

E.Z.: „Fejleszteni” ez jó kifejezés. Évekig tartott, amíg rájöttem, hogyan kell dolgoznom. Az első nyolc évben az egész anyagot fel kellett tárni, tudati szintre emelni és rendezni.

Utána következett Wegman életének kronologizálása élet- és munkaritmus, témák és korszakok szerint. Módszeremhez tartozott, hogy egy-egy témával este foglalkozzam, és másnap reggel nagyon korán – többnyire hajnali 5 órától – egyszerűen nekilássak az írásnak. Mindent kézzel írtam. Mintegy három és fél órán át tudtam írni egyfolytában. Rövid szünet után újabb három és fél órát írtam. Néhanap harmadszor is képes voltam további három és fél órát írni; úgy hogy naponta kb. tíz és fél órát dolgoztam könyveimen. Ezt a módszert Friedmut Kröner szigorú lektorálása mellett fejlesztettem ki. Kérdésére tehát tulajdonképpen úgy kellene válaszolnom, hogy az ember megtanulja úgy kezelni a témáját, hogy a sors közbeszólhasson, és ténylegesen közbe is szól. Ez volt valójában az én módszerem.

Ebben hét szempont játszott szerepet:

1. Hézagmentes kronológiát kell kidolgozni. Ez majdnem sikerült nekem; csupán másfél év hiányzik.
2. Segítséget jelent, ha különböző korszakokra osztjuk egy ember életét.
3. Szükség van valamennyi megszerezhető információra és ezeket meg kell tudni különböztetni fontosságuk szerint.
4. Nem szabad megfélemlkezni a kortársakról.
5. Annak az embernek a cselekedeteit, akiről életrajzot írunk, valódi értékük szerint kell megragadni.
6. Mindent pontosan el kell rendezni, és a könyvben felhasználandó idézeteket ki kell választani.
7. Ki kell bírni, hogy vannak kérdések, amelyekre nem lehet választ találni. Vannak területek, amelyeket évekig nyitott kérdésként hordoztam magamban. Ez néha igen gyötrelmes volt.

Itt következik a *Mitteilungen* szövege.

A Stutgarti *Mitteilungen* címére 1994. május 8.

Hella Wiesbergernek és Gian Balastérnek az Ita Wegman dokumentációról e folyóirat húsvéti füzetében megjelentetett írása után a szerkesztő, Justus Wittich azt ajánlotta nekem, hogy válaszoljak erre a kritikára. Én azonban nem látok okot az állásfoglalásra. Aki ismeri a szóban forgó könyveket, maga alkot majd ítéletet Wiesberger és Balastér dolgozatáról; aki a dokumentációt nem olvasta /vagy nem elég alaposan, mint az említett két szerző/, az ugyancsak nem tudja, megítélni mondanivalójukat. Néhány dologban, amit Wiesberger és Balastér szememre vetnek, egyet tudok érteni és alapjában nagyon hálás vagyok azért a nagy fáradságért, amellyel elmélyülten foglalkoztak az általam kidolgozott történeti ábrázolással. Hogy ez az ábrázolás helyenként ütközik a két szerep történeti felfogásával, és azt, hogy a szerzők néhány pontot illetően ennyire mélyen belebocsátkoztak a témába, csak szívből üdvözölni lehet, szemléletmódjukkal kitágítják a Rudolf Steiner halála után kitört konfliktusok megértésének lehetőségét; és éppen ez volt az egyik célom: merítve a forrásokból hozzájárulni e konfliktusok történeti feldolgozásához.

Aki ismeri a dokumentációt, tudja azonban, mennyire felületesekek és tisztátalanok azok az Antropozófiai Társaság múltjának éppen az 1924-től 1935-ig terjedő periódusáról alkotott történeti felfogások, amelyek a mai tagság széles

köreiben jelen vannak. Ezek a felfogások - mindenekelőtt Ita Wegmanra vonatkozóan - úgy látszik még mindig messzemenően az úgynevezett *Memorandumra* támaszkodnak.

Ily módon hálával üdvözlöm Marie Steiner hagyatékának két ilyen alapos ismerőjének tanulmányát. Ha összevetjük e folyóirat húsvéti számában megjelent írásukat a svájci *Mitteilungenben* /Közlemények a svájci antropozófiai mozgalomról/ közölt írásukkal, örülni lehet annak az enyhébb hangnemnek is, amely 1994 húsvétjának bemutatásában fejeződik ki. Igen figyelemreméltó tény, hogy itt a Rudolf Steiner hagyaték-kezelőség részéről - amely mindenkor határozottan sikraszállt Marie Steiner alakjáról meglévő ismereteink gazdagításáért - immár Ita Wegman életútját bemutató tanulmányt terjesztenek elő. Engem különösen megindít ez, mert Ita Wegman maga, főként életének utolsó éveiben, sokat gondolkodott Marie Steinerről. Az elmúlt 12 esztendőben Ita Wegmanról tartott sok-sok előadásomon csaknem mindig Wegman Marie Steinerhez fűződő viszonyát firtatták nálam. Magam is előbbre jutottam a Wegman biográfiámon végzett nehéz és sokéves munkámban a Marie Steinerrel való belső foglalkozás által, amely foglalkozás Wegman halála után immár újra erőteljesebben Marie Steiner lényének kérdésére irányult.

Aki emócióit le tudja csendesíteni, és megpróbálja Rudolf Steiner befolyásos munkatársai iránti tiszteletének és idealizálásának impulzusait egy kissé lefékezni, észreveheti, hogy itt az Antropozófiai Társaság történetében egy titokzatos jelzés válik láthatóvá, amelyet eddig még nem sikerült tisztázni. Mi itt egy feladatnak még csak az elején tartunk, amellyel egyébként nem lehet mind újabb archívumokból származó papírok közzétételével megbirkózni.

Ebben Christoph Lindbergnek a Karácsonyi Ülésszokról szóló könyvecskéje sem segít nekem. A továbbjutásnak csupán egy lehetőségét látom; ha sok ember faradozik azon az úton, amelyet Malte Dieckmann vázolt fel *A Karácsonyi Ülésszak antropozófiája* és az *Alapkő /Grundstein/ misztériumai* c. műnek a *Mitteilungen* húsvéti /1994, 187. sz./ füzetében megjelent elmékedésében. Aki ezt az impulzust megragadja és cselekvésre váltja, észre fogja venni, hogy az Alapkő letételével /Grundsteinlegung/ 1923-ban /és éppenséggel nem a Szabad Főiskola első osztályával/ egy teljesen új ezotéria kezdődött.

Még Frau Glöckler dörgedelmes hangú írásai - amelyekkel az utóbbi évben meglepett bennünket - sem terelhetik el figyelmünket arról, hogyan jutott az antropozófia lényege miáltalunk szükséghelyzetbe, mert nem követtük megfelelően az Alapkő ébresztő hívását. Az első osztály tanóráiban - amelyek felfedik a küszöb túloldalának titkait - három elem közül az egyik foglaltatik, mégpedig az, amely a „nyugvó fejjel” és a „szellem meglátásával” függ össze. Az Alapkő azonban három felhívást tartalmaz! És semmiképpen sem jelent előiskolát az első osztályhoz, hanem egy teljesen újszerű Antropozófiai Társaság megalapításának feladatát foglalja magában; mégpedig a középből, egyenesen a szív megerősödéséből indítatva. Ennek megsejtését Ita Wegman életének tanulmányozásából lehet elsajátítani. Minden arra vár, hogy az emberek közül egyre többen erősítsék önmagukban ezt a sejtést. Akkor az imént említett jelzés is konkrétabbá válik, és egy szép napon az a kérdés is megválaszolható lesz: Ki volt Marie Steiner?

Egyébként szeretnék utalni arra, hogy Ita Wegman nem 1935-ben lett súlyosan beteg, amint ezt Wiesberger és Balastér az utolsó húsvéti füzetben megjelent tanulmányukban állítják, hanem 1934 márciusában. Kizárását a Társaságból 1933

novemberétől készítették elő, mígnem 1935. április 14-én egy közgyűlésen sikerült is megvalósítani ezt a szándékot.

Az igazságot kíméletlenül ki kell találni

W.W.: Hogyan lesz az ember tárgyilagos életrajzíró, és miként tanulja meg visszafogni az érintett személyek iránti rokonszenvét vagy ellenszenvét?

E.Z.: Kifejlesztettem azt a meggyőződést, hogy a biográfia megformálásában ki kell fejeződnie annak az embernek, akiről írunk. Ez időnként nagyon mélyreható folyamat. Éveken át olymértékben foglalkoztam Ita Wegmannel, hogy megértettem, csak úgy juthatok előbbre a munkámban, ha magam is Wegman életelvei szerint élek:

1. Senkit sem ítélünk el, még az ellenségeinket sem.
2. Minden ember felé nagy érdeklődéssel fordulunk.
3. Nem Wegman életéről van szó, hanem az antropozófiáról. Wegman nem akarja, hogy „magyarázzák” őt, ennek ellenére nekem be kellett mutatnom, hogyan bánik az antropozófiával.
4. A szövegben nem tűrhető el semmiféle frivolitás, tehát soha ne ragadtassuk magunkat semmiféle könnyelműségre. Nekem meg kellett mutatnom az Ita Wegman személyiségén és emberi tisztességén esett súlyos sérelmeket és bizonyítanom, hogy igazságtalanság történt vele, ez komoly kérdés.
5. Tisztában voltam vele, hogy nekem a világtörténelemnek egy eddig teljesen ismeretlen darabját kell ismertetnem és így újra és újra feltettem magamnak a kérdést: hogyan fogalmazná meg ezt maga Wegman? Helytálló lenne-e Steiner szemében? Ebből következett, hogy intenzíven küzdenem kellett különböző emberekkel, főként Wegman ellenfeivel. Ha az ember megpróbál tudati lelkéből merítve megformálni egy ilyen merész vállalkozást, akarnia kell az igazságot kitálalni. Ezt olyan becsületesen kell akarni, hogy elismerjük annak lehetőségét is, miszerint sok mindenben tévedtünk, vagy akár az egészet rosszul csináltuk. Ez volt az én elvem művem megalkotásánál.

Csoportkép hölgyel.

W.W.: A harmadik kötetéhez megadott irodalomjegyzékben szerepel Heinrich Böll *Csoportkép hölgyel* c. könyve. Ez tréfa, vagy ténylegesen szüksége volt a műre tartalmilag a biográfiához?

E.Z.: Ön nagyon gondosan olvasta a harmadik kötetet, még az irodalomra vonatkozó adatokat is átnézte. Kérdésére igennel is, nemmel is válaszolhatok. Nagyra becsülöm Böllt. A *Csoportkép hölgyel* zseniális könyv. Tulajdonképpen egy XX. századi Madonna-életrajz leírása. Néha Ita Wegmant e sok férfi közepette láttam, és miután fogalmazási stílusom fejlesztése céljából nagyon sokat nevettem a feleségemmel, Cordulával és Friedmut Krönerrel, így ez – mások mellett – egyike azoknak a tréfáknak, amelyeket könyvembe belerejttem.

W.W.: Felfedné még egy másik tréfáját is?

E.Z.: Például a harmadik kötetem 82. oldalán az AG és GA-val folytatott szóvics /az AG feltehetően két betű az AAG-ből (Általános Antropozófiai Társaság, a GA pedig Steiner Összes műveinek – Gesamtausgabe rövidítését jelzi – a ford./ Vagy az első kötet 270. oldalán az a kis szófordulat, miszerint: „Amennyiben olvasóim között akadnak olyan

emberek, akik szívesen gondolkodnak karmikus összefüggésekről...” /magyarul értelmetlen, ezért kihagytam - a ford./